

બેન્ક સિલિકમેણ (Bank Reconciliation Statement)

1. પ્રસ્તાવના	7. રોકડમેળ અને પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કની બાકીમાં તફાવત આવવાનાં કારણો
2. પાસબુક	8. બેન્ક સિલિકમેળ તૈયાર કરવાની પદ્ધતિઓ અને ઉદાહરણો
3. રોકડમેળ	9. રોકડમેળ અને પાસબુકની તારીજ પરથી બેન્ક સિલિકમેળ તૈયાર કરવો
4. બેન્કસિલિક અને બેન્ક ઓવરશ્રાફ્ટ	10. રોકડમેળની સુધારેલી બાકી પરથી બેન્ક સિલિકમેળ તૈયાર કરવો
5. બેન્ક સિલિકમેળનો અર્થ	— સ્વાધ્યાય
6. બેન્ક સિલિકમેળ તૈયાર કરવાના હેતુઓ અને ઉપયોગિતા કે મહત્વ	

1. પ્રસ્તાવના (Introduction)

રોકડ અને બેન્કના વ્યવહારો નોંધવા માટે બે ખાનાંવાળો કે ત્રણ ખાનાંવાળો રોકડમેળ તૈયાર કરવામાં આવે છે. હાલના સંજોગોમાં બેન્કની સેવાઓ કોઈ પણ વેપાર-ધંધા માટે ખૂબ જ અગત્યની છે. નાણાં ચૂકવવા માટે કે નાણાં મેળવવા માટે બેન્ક દ્વારા ચૂકવણી કે વસૂલાત પણ ખૂબ જ પ્રચલિત છે. આધુનિક સમયમાં બેન્ક સાથેના વ્યવહારનું પ્રમાણ ખૂબ જ વધ્યું છે. બેન્ક સાથે કે બેન્ક દ્વારા વ્યવહારો માટે કોઈ વેપારી બેન્કમાં ખાતું ખોલાવે ત્યારે બેન્ક તેને પાસબુક કે પત્રક (Statement) આપે છે. આ પાસબુકમાં વેપારીએ બેન્ક સાથે કરેલા વિવિધ પ્રકારના વ્યવહારોની નોંધ બેન્ક દ્વારા કરવામાં આવે છે. પાસબુક એ બેન્કના ચોપડે બેન્કે તૈયાર કરેલ વેપારીના ખાતાનો ઉતારો છે. પાસબુકમાં વિગતો બેન્ક પોતાના ગ્રાહકને ભરી આપે છે.

જો વેપારીએ પોતાની ખાતાવહીમાં બેન્ક ખાતું રાખ્યું હોય કે રોકડમેળમાં બેન્કના વ્યવહારો નોંધવા બેન્ક ખાનું રાખ્યું હોય ત્યારે તેવા બેન્ક ખાતા પ્રમાણેની બાકી અમુક ચોક્કસ નિયત સમયે કાઢવામાં આવે છે. દા.ત., દર અઠવાડિયે, પખવાડિયે કે મહિને. સામાન્ય સંજોગોમાં જો બધા જ વ્યવહારો વેપારી અને બેન્ક એમ બંને પક્ષકારોએ બરાબર અને ભૂલ વગર નોંધ્યા હોય તો વેપારીની ખાતાવહીમાંના બેન્ક ખાતા પ્રમાણેની બાકી અને પાસબુક પ્રમાણેની બાકી મળી રહેવી જોઈએ.

પરંતુ જો વ્યવહારોની નોંધ કરવામાં બેન્કે અથવા વેપારીએ કોઈ ભૂલ કે ચૂક કરી હોય અથવા અન્ય કારણોને લીધે બેન્ક ખાતા પ્રમાણેની બાકી અને પાસબુક પ્રમાણેની બાકીમાં તફાવત આવે તો આ તફાવત ક્યાં કારણોને લીધે આવ્યો છે તે શોધવું જરૂરી બની જાય છે. આ તફાવતનાં કારણો શોધી બેન્ક ખાતા પ્રમાણેની બાકી અને પાસબુક પ્રમાણેની બાકી મેળવવા માટે જે પત્રક તૈયાર કરવામાં આવે છે તેને બેન્કસિલિક મેળવણી પત્રક કે બેન્ક સિલિકમેળ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

બેન્ક સિલિકમેળ એ કોઈ ખાતું નથી; પરંતુ તે ફક્ત એક પત્રક છે. જેનો ઉપયોગ બેન્ક ખાતાની બાકી અને પાસબુક પ્રમાણેની બાકીમાં પડતા તફાવતને શોધી, સમજાવી તે બંને બાકીઓની મેળવણી કરવાનો છે.

બેન્ક સિલિકમેળ બનાવવા માટે બે બાબતો ખૂબ જ અગત્યની છે. વેપારીના ચોપડે બેન્ક ખાતું એટલે કે રોકડમેળ અને બેન્કના ચોપડે વેપારીનું ખાતું એટલે પાસબુક. વેપારીના ચોપડે બેન્ક ખાતું જુદું બનાવવામાં આવે છે અથવા ખાનાવાળા રોકડમેળમાં બેન્ક ખાનું રાખીને બનાવાય છે. જેનો અભ્યાસ આપણે રોકડમેળના પ્રકરણમાં કરેલ છે. હવે બેન્કના ચોપડે વેપારીનું ખાતું એટલે કે પાસબુક વિશે સમજાવો.

2. પાસબુક (Passbook)

“પાસબુક એટલે બેન્કના ચોપડે રહેલ વેપારીના ખાતાનો ઉતારો કે નકલ.” એટલે કે “પાસબુક એ બેન્કે પોતાની ખાતાવહીમાં રાખેલા વેપારીના ખાતામાં બેન્ક દ્વારા નોંધાયેલા વ્યવહારોની માહિતી આપતી ચોપડી કે પત્રક (નિવેદન).” જ્યારે કોઈ વેપારી બેન્કમાં ખાતું ખોલાવે ત્યારે બેન્ક તે વેપારીને તે ખાતા અંગેની પોતાના ચોપડા મુજબની માહિતી આપવા માટે

જે ચોપડી કે બુક આપે છે તેને પાસબુક કહેવામાં આવે છે. હવે કેટલીક વખત બેન્ક પાસબુકની ચોપડી આપવાના બદલે નિયત સમયના અંતરે બેન્ક સ્ટેટમેન્ટ (પત્રક) આપે છે જે પાસબુકની ગરજ સારે છે.

જ્યારે વેપારી બેન્કમાં રોકડ કે ચેક ભરે કે બેન્ક વેપારી વતી કોઈ નાણાંની વસૂલાત કરે ત્યારે બેન્ક તેની નોંધ વેપારી ખાતે જમા આપવા માટે પાસબુકમાં જમા ખાનામાં નોંધ કરી આપે છે. તે જ રીતે જો વેપારી બેન્કમાંથી નાણાં ઉપાડે, ચેક લખી આપે, બેન્ક વેપારી વતી નાણાંની ચુકવણી કરે કે ખર્ચ કે કમિશન વસૂલ કરે ત્યારે તેની નોંધ બેન્ક દ્વારા પાસબુકમાં ઉધાર ખાનામાં કરવામાં આવે છે.

બેન્ક માટે વેપારીનું ખાતું વ્યક્તિનું ખાતું છે, એટલે તેને વ્યક્તિના ખાતાને લગતા નિયમો લાગુ પડે છે. તેથી “લેનાર ખાતે ઉધાર” અને “આપનાર ખાતે જમા” ના નિયમ પ્રમાણે વેપારીનું ખાતું પાસબુકમાં ઉધાર કે જમા કરે છે. વેપારી બેન્કમાંથી નાણાં ઉપાડે, કોઈ ખર્ચની કે અન્ય કોઈ ચુકવણી કરે તો વેપારી લેનાર થાય છે. તેથી તે રકમ તેના ખાતે ઉધારાય છે. અને જો વેપારી બેન્કમાં નાણાં ભરે, અન્ય આવકો બેન્ક વેપારી વતી વસૂલ કરે ત્યારે વેપારી આપનાર છે. તેથી તે રકમ તેના ખાતે જમા કરાય છે. વર્તમાન સમયમાં બેન્કો દ્વારા કમ્પ્યુટરાઇઝ્ડ પાસબુક આપવામાં આવે છે.

પાસબુકનો નમૂનો

તારીખ	વિગત	ચેક નંબર	ઉપાડેલ રકમ (ઉધાર ₹)	જમા કરાવેલ રકમ (જમા ₹)	બાકી (₹)	બેન્ક અધિકારીની સહી

(i) તારીખ : આ ખાનામાં જે તારીખે બેન્ક સાથે વ્યવહાર થયો હોય તે તારીખ નોંધવામાં આવે છે.

(ii) વિગત : આ ખાનામાં વ્યવહારની વિગત નોંધવામાં આવે છે. વિગતમાં કયા માધ્યમ દ્વારા બેન્કસિલક વધી છે કે ઘટી છે તે અંગેની નોંધ કરવામાં આવે છે. દા.ત., જો ચેકથી ચુકવણી કરી હોય તો ચેકનો નંબર નોંધાય છે અને રોકડ બેન્કમાં ભર્યા હોય તો રોકડ એમ નોંધાય છે. વિગતની બાજુમાં ચેક નંબરનું ખાનું, કયા નંબરનો ચેક વેપારી દ્વારા આપવામાં આવ્યો છે તે દર્શાવે છે. આ ચેક બેન્ક દ્વારા વેપારીને આપવામાં આવેલ ચેકબુકમાંથી લખવામાં આવેલ હોય છે.

(iii) ઉપાડેલ રકમ : અહીં આ ખાનામાં વેપારીએ બેન્કમાંથી રોકડથી ઉપાડેલી રકમ તથા ચેક દ્વારા ચુકવેલ રકમની નોંધ કરવામાં આવે છે. બેન્ક દ્વારા લેવામાં આવતા વિવિધ પ્રકારના ચાર્જિસ અને બેન્કે વેપારી વતી ચુકવેલ ખર્ચાઓ પણ આ ખાનામાં નોંધાય છે.

(iv) જમા કરાવેલ રકમ : અહીં આ ખાનામાં વેપારીએ બેન્કમાં ભરેલ રોકડ કે ચેકની નોંધ કરવામાં આવે છે. બેન્કે વેપારીને આપવા પાત્ર થતી વ્યાજની રકમ તથા બેન્કે વેપારી વતી વસૂલ કરી આપેલ આવકો પણ આ ખાનામાં જ નોંધાવામાં આવે છે.

(v) બાકી : આ ખાનામાં જે-તે વ્યવહાર નોંધાઈ ગયા પછી બેન્કમાં કેટલી બાકી વધી છે તે દર્શાવવામાં આવે છે. આ બાકી જમા રકમ અને ઉપાડેલ રકમનો તફાવત દર્શાવે છે.

(vi) બેન્ક અધિકારીની સહી : પાસબુક ભરનાર અધિકારી દરેક વ્યવહાર નોંધા પછી સહી કરે છે. જો પાસબુક, કમ્પ્યુટર પર તૈયાર કરવામાં આવી હોય તો તેમાં બેન્ક અધિકારીની સહીનું ખાનું સામાન્ય રીતે રાખવામાં આવતું નથી.

ટૂંકમાં આપણે કહી શકીએ કે બેન્ક ખાતામાં કે રોકડમેળના બેન્ક ખાનામાં વેપારી જે વ્યવહારો નોંધે છે તેનાથી ઊલટી કે વિરુદ્ધ નોંધ સામાન્યતા: પાસબુકમાં કરવામાં આવે છે. દા.ત. જો ₹ 10,000 રોકડ બેન્કમાં ભરવામાં આવે તો

બેન્ક ખાતામાં (વેપારીના ચોપડે) : આ રકમ બેન્ક ખાતે ઉધારવામાં આવશે અને રોકડ ખાતે જમા કરવામાં આવશે.

પાસબુકમાં (બેન્કના ચોપડે) : આ રકમ રોકડ ખાતે ઉધારવામાં આવશે અને વેપારી ખાતે જમા કરવામાં આવશે.

3. રોકડમેળ (Cash Book)

વેપારી બેન્ક સાથેના બધા જ વ્યવહારો રોકડમેળના બેન્ક ખાનામાં લખે છે. વેપારી જ્યારે ગ્રાહકો પાસેથી મળેલ ચેક બેન્કમાં ભરે ત્યારે બેન્ક લાભ લેનાર બને છે અને બેન્ક સિલકમાં વધારો થાય છે. તે જ રીતે બેન્ક વેપારી વતી વ્યાજ

કે ડિવિડની આવક વસૂલ કરે ત્યારે પણ બેન્ક સિલકમાં વધારો થાય છે. આમ, જ્યારે બેન્ક લાભ લેનાર બને છે કે બેન્ક સિલક વધે ત્યારે વેપારી બેન્ક ખાતું ઉધારે છે. વેપારી જ્યારે લેણદારોને કે કોઈ ખર્ચની ચુકવણી માટે ચેક આપે કે ચેક લખે ત્યારે બેન્ક લાભ આપનાર બને છે અને બેન્ક સિલકમાં ઘટાડો થાય છે, તેથી વેપારી બેન્ક ખાતું જમા કરે છે. વેપારીની ખાતાવહીમાં તૈયાર કરવામાં આવતા રોકડમેળની ચર્ચા તેને લગતા પ્રકરણમાં કરેલ છે.

4. બેન્ક સિલક અને બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ (Bank Balance and Bank Overdraft)

વેપારીના ચોપડે બેન્કસિલક એટલે રોકડમેળના બેન્ક ખાનાની આય બાજુના સરવાળાનો વ્યય બાજુના સરવાળા કરતાં વધારો. આમ બેન્ક સિલક એટલે રોકડમેળના બેન્ક ખાનાના ઉધાર બાજુના સરવાળા પૈકી જમા બાજુનો સરવાળો બાદ કરતા વધતી રકમ. એટલે કે રોકડમેળ કે બેન્ક ખાતા પ્રમાણે ઉધારબાકી એટલે બેન્કસિલક.

તે જ રીતે જો બેન્ક સાથેની સમજૂતી મુજબ બેન્કમાં રહેલી રકમ કરતા વધારે રકમ ઉપાડવાની સગવડ મળેલ હોય તો તેને બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટની સગવડ કહેવામાં આવે છે. અહીં જો રોકડમેળના બેન્ક ખાનાની વ્યય બાજુનો સરવાળો, આય બાજુના સરવાળા કરતાં વધારે હોય તો તફાવતની રકમ બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ તરીકે ઓળખાય છે. એટલે કે બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ એટલે રોકડમેળના બેન્ક ખાનામાં જમા બાજુના સરવાળામાંથી ઉધાર બાજુનો સરવાળો બાદ કરતાં વધતી રકમ. એટલે કે રોકડમેળ કે બેન્ક ખાતા પ્રમાણેની જમાબાકી એટલે બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ.

આપણે આગળ જોયું કે પાસબુક એ બેન્કના ચોપડે વેપારીના ખાતાનો ઉતારો છે. એટલે કે જે વ્યવહારો વેપારી દ્વારા બેન્ક ખાતામાં નોંધાય છે તેનાથી વિરુદ્ધ નોંધ પાસબુકમાં કરવામાં આવે છે. પાસબુક પ્રમાણે બેન્ક સિલક એટલે પાસબુકમાં રહેલ જમા ખાનાનો સરવાળો ઉધાર ખાનાના સરવાળા કરતા વધુ હોય. એટલે કે પાસબુક પ્રમાણેની જમાબાકી એ વેપારી માટે બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ.

તે જ રીતે જો પાસબુકમાં રહેલ ઉધારખાનાનો સરવાળો જો જમા ખાનાના સરવાળા કરતા વધુ હોય તો તફાવતની રકમ બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ તરીકે ઓળખાય છે. એટલે કે પાસબુક પ્રમાણેની ઉધારખાકી એ વેપારી માટે બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ.

ટૂકમાં ધંધા અને બેન્ક વચ્ચેનાં વ્યવહારો – બે વ્યક્તિઓ વચ્ચેનાં વ્યવહારો છે. જેમાં વ્યક્તિ ખાતાનો નિયમ લાગુ પડે છે. ‘લાભ લેનાર ખાતે ઉધાર’ અને ‘લાભ આપનાર ખાતે જમા’. આ નિયમ પ્રમાણે એક વ્યક્તિ માટે લેણું બને છે અને બીજી વ્યક્તિ માટે તે દેવું બને છે. લેણાંની ઉધાર બાકી હોય છે અને દેવાની જમા બાકી હોય છે. બેન્કસિલક ધંધાનું લેણું છે તેથી ધંધા માટે તે ઉધાર બાકી દર્શાવે છે જ્યારે બેન્ક માટે તે દેવું છે તેથી બેન્ક માટે તે જમા બાકી દર્શાવશે. બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ ધંધાનું દેવું છે તેથી ધંધા માટે તે જમા બાકી દર્શાવશે જ્યારે બેન્ક માટે તે લેણું છે તેથી બેન્ક માટે તે ઉધાર બાકી દર્શાવશે.

વિગત	ધંધા માટે	બેન્ક માટે
બેન્કસિલક	લેણું છે તેથી ચોપડે ઉધાર બાકી દર્શાવશે.	દેવું છે તેથી ચોપડે જમા બાકી દર્શાવશે.
બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ	દેવું છે તેથી ચોપડે જમા બાકી દર્શાવશે.	લેણું છે તેથી ચોપડે ઉધાર બાકી દર્શાવશે.

તેથી બેન્કસિલક એટલે,

(1) રોકડમેળ કે બેન્ક ખાતા પ્રમાણે ઉધાર બાકી = પાસબુક પ્રમાણે જમા બાકી

(2) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ એટલે રોકડમેળ કે બેન્ક ખાતા પ્રમાણે જમા બાકી = પાસબુક પ્રમાણે ઉધાર બાકી

5. બેન્ક સિલકમેળનો અર્થ (Meaning of Bank Reconciliation Statement)

જ્યારે નિયત સમયના અંતે રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કની બાકી અને પાસબુક પ્રમાણેની બાકી સરખાવવામાં આવે તો તેવી બાકીઓ સામાન્ય સંજોગોમાં સરખી હોઈએ; પરંતુ જો તફાવત આવે તો આ તફાવત શોધી રોકડમેળ અને પાસબુકની બાકી મેળવવા અને સમજાવવા માટે બનાવવામાં આવતા પત્રકને બેન્ક સિલકમેળ કહેવામાં આવે છે. અહીં એ ધ્યાનમાં રાખો કે રોકડમેળ મુજબ અને પાસબુક મુજબની બાકીઓની રકમ સરખી હોય તો પણ બેન્ક સિલકમેળ બનાવવો જરૂરી બને છે. કારણ કે બનેની વિગતવાર નોંધમાં તફાવતની શક્યતા રહે છે.

અહીં અગત્યની બાબત એ છે કે બેન્ક સિલકમેળ એ બંને વચ્ચેનો વિગતવાર તફાવત સમજાવતું પત્રક છે. બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવાથી વેપારીની કે બેન્કની લિસાબી ભૂલો થઈ હોય તો તે પણ ધ્યાન પર આવે છે; પરંતુ તે તેવી લિસાબી ભૂલોને સુધારતો નથી; પરંતુ થયેલ ભૂલો અને તેના કારણો જે તફાવત ઊભો થયો છે તે દર્શાવે છે.

“બેન્ક સિલકમેળ એટલે અમુક ચોક્કસ સમયે કે તારીખે રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કની બાકી અને પાસબુક પ્રમાણેની બાકી કે વિગતો વચ્ચેના તફાવતનાં કારણો દર્શાવતું પત્રક.”

બેન્ક સિલકમેળ અમુક ચોક્કસ સમયે કે તારીખે વેપારી તૈયાર કરે છે. જેથી રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કની બાકી અને પાસબુક પ્રમાણેની બાકી વચ્ચે આવતો તફાવત શોધી શકાય અને તેનાં કારણો જાણી શકાય. જે વ્યવહારના કારણો રોકડમેળ મુજબની બેન્કની બાકી અને પાસબુક મુજબની બાકીમાં તફાવત આવતો ન હોય તે બેન્ક સિલકમેળમાં નોંધવામાં આવતા નથી. બીજા શર્ધોમાં કહીએ તો બંને ચોપડે સમાન રકમની ઉધાર-જમાના નિયમ પ્રમાણે નોંધ થઈ હોય તો તે તફાવતનું કારણ બને નહિ.

6. બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવાના હેતુઓ અને ઉપયોગિતા કે મહત્વ (Objectives Of Preparing Bank Reconciliation Statement)

બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવાના હેતુઓ અને ઉપયોગિતા નીચે પ્રમાણે છે :

(1) બેન્ક સિલકમેળ દ્વારા રોકડમેળ મુજબની બેન્કની બાકી અને પાસબુક મુજબની બેન્કની બાકી વચ્ચેના તફાવતનાં કારણો શોધી શકાય છે.

(2) બંને બાકીઓ વચ્ચે આવતા તફાવતનાં કારણો શોધી શકાતા હોવાથી ભૂલો થઈ હોય તો તે માટે જરૂરી લિસાબી નોંધ દ્વારા ભૂલ-સુધારણા કરી શકાય છે.

(3) જો કોઈ વ્યવહાર રોકડમેળમાં નોંધવાનો રહી ગયો હોય તો તેના વિશેની માહિતી મેળવી શકાય છે અને તેને નોંધી સાચી બેન્ક સિલકની જાણકારી મેળવી શકાય છે.

(4) જો રોકડમેળમાં કોઈ વ્યવહાર નોંધતા ભૂલ થઈ હોય તો તે પણ તરત જ જાણી શકાય છે અને ભૂલ સુધારી શકાય છે. દા.ત., મળેલ ચેક ₹ 5000નો હોય અને રોકડમેળમાં બેન્કખાતામાં ભૂલથી ₹ 500 જ નોંધાયા હોય.

(5) બેન્ક સિલકમેળ બનાવવાથી સાચી બેન્કબાકી જાણી શકાય છે. જે પાકા સરવૈયામાં દર્શાવવામાં આવે છે. જેથી ધંધાની સાચી આર્થિક પરિસ્થિતિનો ચિત્તાર મળી શકે છે.

(6) જો બેન્કના કોઈ વ્યવહારમાં નાણાંની ઉચાપત કરવામાં આવી હોય તો તેની જાણકારી બેન્ક સિલકમેળ બનાવવાથી મળી જાય છે.

(7) બેન્ક સિલકમેળ બનાવવાથી એકબીજાને સરખર કરતી ભૂલો શોધી શકાય છે. જો બંને બાકીઓ સરખી આવતી હોય તો તેનો અર્થ એ નથી કે ત્યાં કોઈ ભૂલ કે તફાવતનું કારણ નથી. ત્યાં પણ ભૂલ કે તફાવતનું કારણ હોઈ શકે છે જે એકબીજાને સામસામે સરખર કરી દેતી હોય.

(8) બેન્ક સિલકમેળ બનાવવાથી બેન્કમાં ભરેલ પરંતુ નકરાયેલ ચેક અંગની માહિતી મળે છે તથા બેન્કે આપણે ખાતે નોંધેલ વ્યાજ, કમિશન કે ચાર્જિસ વગેરેની માહિતી મેળવી શકાય છે.

7. રોકડમેળ અને પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કની બાકીમાં તફાવત આવવાનાં કારણો (Causes of Difference Between Bank Balance as per Cashbook and Passbook)

જ્યારે વેપારી બેન્ક સાથે વ્યવહાર કરે છે ત્યારે વેપારી જરૂરી નોંધો પોતાના રોકડમેળમાં કરે છે અને બેન્ક આ વ્યવહારની નોંધ વેપારીને પાસબુકમાં કરી આપે છે. તેથી કોઈ પણ સમયે જો બેન્કની બાકી તપાસવામાં આવે તો રોકડમેળ અને પાસબુક પ્રમાણે તે સરખી જ હોવી જોઈએ. દા.ત., જો તા. 31-3-2015ના રોજ રોકડમેળ પ્રમાણે બેન્કની ઉધાર બાકી ₹ 5000 હોય એટલે કે બેન્ક સિલક ₹ 5000 હોય, તો તે તારીખે પાસબુક પ્રમાણે જમાબાકી ₹ 5000 એટલે કે બેન્ક સિલક ₹ 5000 જ હોવી જોઈએ.

પરંતુ સામાન્ય સંજોગોમાં આવી શક્યતા ઓછી રહે છે. તે માટેનાં વિવિધ કારણો નીચે પ્રમાણે છે :

(1) બેન્કમાં ભરેલ પરંતુ બેન્કે જમા નહિ કરેલ ચેકો : જ્યારે વેપારીને કોઈ લેણાંની વસૂલાત પેટે ચેક મળે ત્યારે તે ચેક વેપારી પોતાના બેન્ક ખાતામાં ભરે છે. જ્યારે મળેલ ચેક બેન્કમાં ભરવામાં આવે ત્યારે બેન્ક સિલક વધી છે તેમ માનીને તેની નોંધ રોકડમેળમાં ઉધારબાજુએ બેન્ક ખાતામાં કરવામાં આવે છે; પરંતુ સામાન્ય રીતે બેન્ક ચેકની રકમ તરત જ વેપારી ખાતે જમા કરી આપતી નથી. બેન્કને જ્યારે તે ચેકનાં નાણાં મળી જાય ત્યાર બાદ જ તે ચેકની રકમ વેપારી ખાતે જમા કરે છે. તેથી બેન્કમાં ચેક ભરવામાં આવે ત્યારથી બેન્ક તે ચેકની રકમ ભરેખર વસૂલ કરી જમા આપે ત્યાં સુધીના સમયગાળા માટે રોકડમેળ અને પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કની બાકી વચ્ચે તફાવત ઊભો થાય છે. તેથી બંને પ્રમાણેની બાકીઓ અલગ-અલગ આવે છે.

દા.ત., તા.1-3-2015ના રોજ રોકડમેળ મુજબ બેન્કસિલક અને પાસબુક મુજબ બેન્કસિલક ₹ 2000 છે. તા. 4-3-2015ના રોજ ₹ 5000નો ચેક મળ્યો, જે તરત જ બેન્કમાં ભરી દેવામાં આવ્યો. બેન્ક ચેકની રકમ તા. 6-3-2015 ના રોજ પાસબુકમાં જમા કરી આપી.

અહીં તા. 4-3-2015ના રોજ જ્યારે વેપારી ચેક બેન્કમાં ભરશે ત્યારે તેની નોંધ રોકડમેળમાં ઉધાર બાજુએ બેન્ક ખાતામાં કરવામાં આવશે. જેથી બેન્ક સિલક (રોકડમેળ પ્રમાણેની) ₹ 5000નો વધારો થશે. તેથી તા. 4-3-2015ના રોજ રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્ક સિલક ₹ 7000 થશે; પરંતુ તા. 4-3-2015ના રોજ બેન્ક આ રકમ વેપારીને જમા આપતી નથી. તેથી તે તારીખે પાસબુક પ્રમાણેની બેન્ક સિલક ₹ 2000 જ રહેશે. તેથી રોકડમેળ અને પાસબુક પ્રમાણેની બેન્ક સિલકમાં ₹ 5000નો તફાવત આવશે. જેનું કારણ વેપારીએ ભરેલ પરંતુ બેન્ક વેપારીને જમા નહિ આપેલ ચેક છે.

(2) લખેલ પરંતુ ચુકવણી માટે રજૂ નહિ થયેલ ચેકો : જ્યારે વેપારી પોતાના દેવાંની ચુકવણી કરવા કોઈ અન્ય વ્યક્તિને ચેક લખી આપે ત્યારે તેની નોંધ તરત જ રોકડમેળમાં જમા બાજુએ બેન્ક ખાતામાં કરવામાં આવશે. જેથી રોકડમેળ પ્રમાણે બેન્ક સિલકમાં ઘટાડો કરવામાં આવશે; પરંતુ જ્યાં સુધી જે વ્યક્તિને ચેક આપવામાં આવ્યો છે તે વ્યક્તિ તે ચેક બેન્કમાં ચુકવણી માટે રજૂ ન કરે અને જ્યાં સુધી બેન્ક તે ચેકની ખરેખર ચુકવણી ન કરે, ત્યાં સુધી પાસબુક પ્રમાણેની બેન્ક સિલક ઘટતી નથી. તેથી ચેક લખી આપવો અને તેની ચુકવણી માટે તે રજૂ થવો તે વચ્ચેના સમયગાળા માટે રોકડમેળ અને પાસબુક પ્રમાણેની બેન્ક સિલકમાં તફાવત ઉદ્ભબ છે.

દા.ત., તા. 28-3-2015ના રોજ ₹ 4000ની બેન્ક સિલક રોકડમેળ અને પાસબુક પ્રમાણે છે. તે જ દિવસે ₹ 1000નો ચેક લખીને લેણદારને આપવામાં આવ્યો જે લેણદારે બેન્કમાં તા. 1-4-2015ના રોજ રજૂ કર્યો.

અહીં, વેપારીએ તા. 28-3-2015ના રોજ ₹ 1000નો ચેક લખી આપ્યો છે તેની નોંધ તરત જ રોકડમેળમાં જમાબાજુએ બેન્કખાતામાં કરવામાં આવશે. જેથી તા. 28-3-2015ના રોજ બેન્ક સિલક ₹ 1000થી ઘટશે અને બેન્કસિલક ₹ 3000 હશે જ્યારે બેન્ક તે રકમ 1-4-2015ના રોજ ચુકવેલ હોવાથી તે તારીખે વેપારીના ખાતામાં ઉધારશે. તે પહેલાં નહિ. તેથી તા. 28-3-2015ના રોજ પાસબુક પ્રમાણે બેન્ક સિલક ₹ 4000ની જ રહેશે. તેથી રોકડમેળ અને પાસબુક પ્રમાણેની બેન્ક સિલકમાં ₹ 1000નો તફાવત આવશે. જેનું કારણ વેપારીએ લખી આપેલ; પરંતુ બેન્કમાં ચુકવણી માટે રજૂ નહિ થયેલ ચેક છે.

(3) ગ્રાહકે બારોબાર બેન્કમાં જમા કરાવેલ રકમ : કેટલીક વખતે કોઈ ગ્રાહક વેપારીના ખાતામાં વેપારીની જાણ વગર બારોબાર બેન્કમાં રોકડ કે ચેક ભરી દે છે. તેથી બેન્ક એ રકમ વેપારીના ખાતે જમા કરી દે છે. જેથી પાસબુક પ્રમાણે બેન્ક સિલકમાં વધારો થાય છે; પરંતુ આ બાબતની જાણ વેપારીને ન હોવાથી રોકડમેળમાં તેની નોંધ થતી નથી એટલે પાસબુક પ્રમાણેની બેન્ક સિલક કરતાં રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્ક સિલક ઓછી રહેશે.

(4) બેન્ક ગ્રાહકના ખાતે ઉધારેલ વ્યાજ, ચાર્જિસ વગેરે : જો બેન્ક કોઈ વ્યાજ, ચાર્જિસ વગેરેની રકમ વેપારી ખાતે ઉધારી હોય તો તેના લીધે પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલકમાં ઘટાડો થશે; પરંતુ જ્યાં સુધી તે તેને પોતાના રોકડમેળમાં નોંધતો નથી ત્યાં સુધી પાસબુક અને રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કની બાકીમાં તફાવત આવે છે. બેન્ક રકમ ઉધારેલ હોય; પરંતુ વેપારીને તેની જાણ ન હોય ત્યારે પાસબુક પ્રમાણેની બેન્ક સિલક, રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્ક સિલક કરતાં ઓછી રહેશે. કારણ કે રોકડમેળમાં બેન્ક ઉધારેલ રકમની નોંધ કરવાની બાકી છે. આવા વ્યવહારોમાં બેન્ક વસૂલ કરેલ વ્યાજ, બેન્ક ચાર્જિસની ઉધાર કરેલ રકમોના હોય છે.

(5) બેન્ક વસૂલ કરીને ગ્રાહક ખાતે જમા કરેલ રકમ જે રોકડમેળમાં નોંધાયેલ ન હોય : જો બેન્ક વેપારી વતી અમુક રકમ વસૂલ કરીને વેપારીના ખાતે જમા કરી હોય, જેની માહિતી વેપારી પાસે ન હોય ત્યારે રોકડમેળ મુજબની બેન્ક સિલક પાસબુક મુજબની બેન્ક સિલક કરતાં ઓછી રહે છે. દા.ત. વેપારીની સૂચના પ્રમાણે બેન્ક વ્યાજ, કમિશન કે ડિવિડન્ડ વેપારી વતી વસૂલી વેપારીને ખાતે જમા કરે ત્યારે પાસબુક પ્રમાણેની બેન્ક સિલકમાં વધારો થાય છે; પરંતુ જ્યાં સુધી આ માહિતી વેપારીને બેન્ક પાસેથી ન મળે ત્યાં સુધી તે તેની નોંધ રોકડમેળમાં કરતો નથી. તેથી રોકડમેળ પ્રમાણે બેન્ક સિલક, પાસબુક મુજબની બેન્ક સિલક કરતાં ઓછી રહે છે. તેથી બંને સિલક વચ્ચે તફાવત ઊભો થાય છે.

(6) રોકડમેળમાં નોંધેલ પરંતુ બેન્કમાં ભરવાના રહી ગયેલ ચેકો : વેપારીને જ્યારે ચેકો મળે ત્યારે તે ચેક બેન્કમાં ભરતા પહેલાં તેની નોંધ રોકડમેળમાં ઉધાર બાજુ બેન્કખાનામાં કરવામાં આવે છે, જેથી રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કસિલકમાં વધારો થાય છે; પરંતુ પાછળથી આ ચેકો બેન્કમાં ભરવાના રહી જાય તો પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલક વધતી નથી. તેથી રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્ક સિલક વધુ દેખાય છે. આમ બંને બાકીઓ વચ્ચે તફાવત ઊભો થાય છે.

(7) બેન્કમાં ભરેલ, પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેકો : કેટલીક વાર એવું બને છે કે વેપારીએ પોતાને મળેલા ચેકો બેન્કમાં ભરી દીધી હોય પરંતુ તેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવાની રહી ગઈ હોય. આ સંજોગોમાં બેન્ક ચેકની રકમ વેપારીના ખાતે જમા કરી દે છે. તેથી પાસબુક પ્રમાણેની બેન્ક સિલક વધી જાય છે; પરંતુ તેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવાની રહી ગઈ હોવાથી રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્ક સિલક પાસબુક પ્રમાણેની બેન્ક સિલક કરતાં ઓછી રહે છે.

(8) લખેલ અને રજૂ થયેલ; પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેકો : કેટલીકવાર એવું બને છે કે વેપારી જ્યારે અન્ય વ્યક્તિને ચેક લખી આપે છે, અને તેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવાની રહી ગઈ હોય તેવું બની શકે. આ લખી આપેલ ચેક બેન્કમાં રજૂ થાય અને બેન્ક તેની ચુકવણી કરી હોય તો પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલક ઘટે છે; પરંતુ તેની નોંધ રોકડમેળમાં ન થઈ હોવાથી રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કસિલક પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલક કરતાં વધારે આવે છે, જેથી બંને સિલક વચ્ચે તફાવત ઊભો થાય છે.

(9) રોકડમેળમાં નોંધેલ; પરંતુ વેપારીને આપવાના રહી ગયેલા ચેકો : કેટલીકવાર એવું બને છે કે કોઈ ચેક લખીને રાખ્યો હોય અને તેની નોંધ રોકડમેળમાં જમા બાજુએ બેન્ક ખાનામાં કરી દીધી હોય; પરંતુ જે વ્યક્તિને ચેક આપવાનો છે, તેને તે ચેક આપ્યો જ ન હોય. આવા સંજોગોમાં રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કસિલક ઘટી જાય છે; પરંતુ પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલક પર કોઈ અસર પડતી નથી. તેથી બંને સિલક વચ્ચે તફાવત ઊભો થાય છે.

(10) બેન્કે ચુકવેલ; પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ રકમ : ઘણી વાર વેપારી બેન્કને અમુક નિશ્ચિત રકમ અમુક નિશ્ચિત હેતુ માટે બારોબાર ચુકવવાની બેન્કને સૂચના આપે છે. દા.ત., નિયત તારીખોએ વીજળીનું બિલ ચુકવવું કે દુકાનનું વીમા પ્રીમિયમ ચુકવવું વગેરે. આ સંજોગોમાં બેન્ક રકમ ચુકવવાની સાથે તેની નોંધ કરે છે. તેથી પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલક ઘટી જાય છે; પરંતુ આ ઝર્યની ચુકવણી અંગે વેપારીને જાણ ન થવાને લીધે, તેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલી હોતી નથી. તેથી રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્ક સિલક વધુ આવે છે અને બંને સિલક વચ્ચે તફાવત ઊભો થાય છે.

(11) વટાવેલી હૂંડીની નકરામણી જે રોકડમેળમાં નોંધાઈ નથી : જો વેપારીએ કોઈ હૂંડી બેન્કમાં વટાવેલી હોય અને પાકતી તારીખે જો તે હૂંડી નકરાય તો બેન્ક નકરામણી ખર્ચ સહિતની રકમ વેપારી ખાતે ઉધારે છે. તેથી પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલક ઓછી થાય છે. વેપારીને આ બાબત વિશેની માહિતી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી તેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવામાં આવતી નથી. તેથી રોકડમેળ પ્રમાણે બેન્કસિલક પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલક કરતાં વધારે આવે છે અને બંને સિલક વચ્ચે તફાવત ઊભો થાય છે.

(12) અન્ય ભૂલો : ઉપર દર્શાવેલ 11 પ્રકારના તફાવત ઉપરાંત અમુક અન્ય ભૂલોનાં કારણે પણ બે ચોપડા પ્રમાણેની બેન્કસિલકમાં તફાવત આવે છે. આ પ્રકારની ભૂલો રોકડમેળ, પાસબુક કે બંનેમાં હોઈ શકે છે. દા.ત., (i) સરવાળો કરવામાં કે બાકી આગળ લઈ જતી વખતે ભૂલ થાય. (ii) રોકડ ખાનામાં નોંધવાની રકમ બેન્ક ખાનામાં નોંધાય કે બેન્ક ખાનામાં નોંધવાની રકમ રોકડ ખાનામાં નોંધાઈ જાય (iii) રોકડમેળમાં કે પાસબુકમાં કોઈ વ્યવહાર ખોટી રકમથી નોંધાય અથવા ખોટી બાજુએ નોંધાય વગેરે.

8. બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવાની પદ્ધતિઓ અને ઉદાહરણો (Methods of Preparing Bank Reconciliation Statement and Illustrations)

બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવાની મુજબ બે પદ્ધતિઓ છે :

(1) ગાણિતિક પદ્ધતિ કે ઉમેરો-બાદ કરોની પદ્ધતિ (2) ઉધાર-જમા ખાનાની પદ્ધતિ કે હિસાબી પદ્ધતિ

ખાસ નોંધ : બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવાની પદ્ધતિઓ પૈકી અમુક જ પદ્ધતિએ દાખલો ગણવાનો પ્રશ્ન પૂછી શકશે નહિ. વિદ્યાર્થીની અનુકૂળ પડે તેવી કોઈ પણ પદ્ધતિથી વિદ્યાર્થી દાખલો ગણી શકશે.

(1) ગાણિતિક પદ્ધતિ કે ઉમેરો-બાદ કરોની પદ્ધતિ : બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવા માટે જ્યારે ઉમેરો-બાદ કરોની પદ્ધતિ કે ગાણિતિક પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે ત્યારે રોકડમેળ મુજબની બેન્કની બાકી અથવા પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કની બાકીથી બેન્ક સિલકમેળ બનાવવાની શરૂઆત કરવામાં આવે છે. બેન્ક સિલકમેળ ધંધા દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે. અહીં બે પક્ષકારો હોય છે : (i) ધંધો અને (ii) બેન્ક. ધંધાનો ચોપડો એટલે રોકડમેળ અને બેન્કનો ચોપડો એટલે પાસબુક. બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરતી વખતે હિસાબની તરીકે કોઈ પણ એક પક્ષ પસંદ કરવાનો હોય છે.

અહીં જે ચોપડાની સિલકથી બેન્ક સિલકમેળ બનાવવાની શરૂઆત કરવામાં આવે તેને પોતાનો પક્ષ અને બીજા ચોપડાને સામો પક્ષ ગણવામાં આવે છે. દા.ત., જો બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલકથી કરવામાં આવે તો પાસબુકને આપણો પક્ષ અને રોકડમેળને સામાવાળાનો પક્ષ ગણવામાં આવે છે. જો રોકડમેળની બેન્કસિલકથી બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત કરવામાં આવે તો રોકડમેળને આપણો અને પાસબુકને સામાવાળાનો પક્ષ ગણવામાં આવે છે.

આપણો પક્ષ	સામો પક્ષ
બેન્ક (પાસબુક)	ધંધો (રોકડમેળ)
ધંધો (રોકડમેળ)	બેન્ક (પાસબુક)

જો બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત બેન્કસિલકથી કરવામાં આવે તો બેન્કસિલકની રકમ '+' સરવાળાનાં ચિહ્ન સાથે દર્શાવાય છે અને જો શરૂઆત બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટથી કરવામાં આવે તો તેની સામે ઓછાનું '-' ચિહ્ન મૂકવામાં આવે છે.

દા.ત., જો બેન્કસિલકમેળ બનાવવા માટે રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કની બાકી લઈએ અને જો તે બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ (ધારો કે ₹ 6000ના) હોય તો બેન્ક સિલકમેળમાં પ્રથમ બાબત નીચે પ્રમાણે નોંધાશે :

શ્રી .....નો તા. .....ના રોજનો બેન્ક સિલકમેળ

તારીખ ક્રમ નં.	વિગત	રકમ (₹)
	રોકડમેળ મુજબનો બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ	(-) 6000

આપણો આગળ જોઈ ગયા કે રોકડમેળ મુજબ બેન્ક ખાતાની ઉધાર બાકી એટલે બેન્કસિલક, રોકડમેળ મુજબ બેન્ક ખાતાની જમા બાકી એટલે કે બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ. પાસબુક મુજબ બેન્ક ખાતાની ઉધાર બાકી એટલે બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ અને પાસબુક મુજબ બેન્ક ખાતાની જમા બાકી એટલે બેન્કસિલક.

એક વાર બેન્ક સિલકમેળમાં બેન્કની બાકી નોંધાઈ જાય ત્યાર બાદ રોકડમેળમાં થયેલી નોંધને તે જ સમય દરમિયાનની પાસબુક સાથે સરખાવવામાં આવે છે અને જો તફાવત આવતો હોય તો તેનાં કારણ શોધવામાં આવે છે.

તફાવતનાં કારણો શોધાઈ જાય ત્યાર બાદ તેના આધારે બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવામાં આવે છે.

અહીં, આ ગાણિતિક પદ્ધતિમાં કઈ રકમ બેન્કની બાકીમાં ઉમેરવી અને કઈ બાદ કરવી તેના માટે એક નિયમનો ઉપયોગ કરવો શક્ય બને છે. આ નિયમ આ પ્રમાણે છે : “સામા પક્ષવાળાએ જે પ્રમાણે કર્યું હોય તેમ કરો.”

હવે આ નિયમને સમજુએ. જે ચોપડાની બેન્કની બાકીથી બેન્ક સિલકમેળ શરૂ કરવામાં આવે તે આપણો પક્ષ ગણાય છે અને અન્યને સામેનો પક્ષ. અહીં નિયમ પ્રમાણે જે સામાવાળા પક્ષે કર્યું હોય તેમ કરવાનું છે. હવે તેવું શા માટે કરવું તે સમજુએ.

દા.ત., તા. 31-3-2015ના રોજ પાસબુક પ્રમાણે બેન્ક ખાતાની જમા બાકી ₹ 6000ની છે. જ્યારે રોકડમેળ પ્રમાણે બેન્કની ઉધાર બાકી ₹ 5000 છે. તા. 28-3-2015ના રોજ એક ₹ 1000નો ચેક લખી આપવામાં આવ્યો હતો. આ ચેક ચુકવણી માટે તા. 1-4-2015ના રોજ બેન્કમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.

ઉપરના વ્યવહારોમાં દર્શાવ્યા મુજબ પાસબુક અને રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કની બાકીમાં ₹ 1000નો તફાવત છે. આ તફાવત લખેલ પરંતુ રજૂ નહિ થયેલ ચેકને કારણે છે. બેન્ક સિલકમેળ તા. 31-3-2015ના રોજનો બનાવવામાં આવે ત્યારે રોકડમેળ મુજબ બેન્કસિલક ₹ 5000 (₹ 6000 - ₹ 1000). જ્યારે પાસબુક મુજબ બેન્કસિલક ₹ 6000 હશે.

હવે (i), જો બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત બેન્કની બાકીથી કરીએ તો પાસબુક આપણો પક્ષ અને રોકડમેળ સામેનો પક્ષ ગણાય. અહીં, પાસબુક પ્રમાણે બેન્કની જમા બાકી છે એટલે કે બેન્કસિલક.

તા. 31-3-2015ના રોજનો બેન્ક સિલકમેળ

તારીખ ક્રમ નં.	વિગત	રકમ (₹)
	પાસબુક મુજબની બેન્કસિલક	6000
	બાદ : લખેલ ચેક પરંતુ જે ચુકવણી માટે હજુ સુધી રજૂ થયેલ નથી.	(-) 1000
	રોકડમેળ મુજબની બેન્કસિલક	5000

સમજૂતી : આપણે અહીં સામો પક્ષ જેમ કરે તેમ કરવાનું છે. તેથી સામો પક્ષ રોકડમેળ છે. જો તેણે બેન્કસિલક ઘટાડી હોય, તો આપણે પક્ષ ઘટાડવી પડે. તેથી અહીં લખેલ ચેકના કારણે રોકડમેળમાં બેન્કસિલક ઘટ્ટી છે. માટે બેન્કસિલક મેળમાં પણ પાસબુક મુજબની બેન્કસિલકમાંથી તે રકમ ઘટાડવામાં આવશે. આમ કરવાથી પાસબુક અને રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કસિલક વચ્ચેનો તફાવત સમજી શકાય છે.

હવે (ii), જો બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કની બાકીથી કરીએ તો રોકડમેળ આપણો પક્ષ અને પાસબુક સામેનો પક્ષ ગણાય. અહીં રોકડમેળ પ્રમાણે બેન્કની ઉધાર બાકી છે એટલે કે બેન્કસિલક.

તા. 31-3-2015ના રોજનો બેન્ક સિલકમેળ

તારીખ ક્રમ નં.	વિગત	રકમ (₹)
	રોકડમેળ મુજબની બેન્કસિલક	5000
	ઉમેરો : ચેક લખેલ; પરંતુ બેન્કમાં રજૂ નહિ થયેલ	(+) 1000
	પાસબુક મુજબની બેન્કસિલક	6000

સમજૂતી : અહીં, સામેનો પક્ષ પાસબુક છે. જેથી પાસબુકમાં જે પ્રમાણે કરવામાં આવ્યું હોય તે પ્રમાણે કરવામાં આવશે. પાસબુકમાં ચેકની ચુકવણી દર્શાવાઈ નથી; પરંતુ અહીં રોકડમેળમાં તેની ચુકવણીની નોંધ થઈ છે. તેથી પાસબુકમાં બાકી ₹ 1000 વધારે હશે માટે ₹ 1000 ઉમેરવાથી પાસબુક મુજબની બેન્કસિલક મળશે. જેથી રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કસિલક અને પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલકનો તફાવત મળી જશે.

ગાણિતિક પદ્ધતિ કે ઉમેરો-બાદ કરોની પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરતી વખતે નીચે પ્રમાણે પત્રક તૈયાર કરો :
તા. ....ના રોજનો .....નો બેન્ક સિલકમેળ

વ્યવહાર નં.	વિગત	રકમ (₹)	રકમ (₹)
	જે પક્ષની બાકી પસંદ કરી હોય (તમારો પક્ષ) (રોકડમેળ અથવા પાસબુક)		✓
	ઉમેરો :	✓ ✓ ✓ ✓	✓
	બાદ કરો :	✓ ✓ ✓ ✓	✓
	અન્ય પક્ષની બાકી મળશે.		✓

ઉદાહરણ 1 : નીચેના વ્યવહારો પરથી શ્રી જૈમિનીનો તા. 31-3-2015ના રોજનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો.

તા. 31-3-2015ના રોજ રોકડમેળ મુજબ બેન્ક ખાનાની ઉધાર બાકી ₹ 12,000 હતી; પરંતુ પાસબુક મુજબની બેન્કની જમા બાકી ₹ 8300ની હતી.

- (1) ₹ 6000નો ચેક તા. 28-3-2015ના રોજ બેન્કમાં ભર્યો; પરંતુ બેન્કે તા. 31-3-2015 સુધી તે રકમ શ્રી જૈમિનીના ખાતે જમા કરી નથી.
- (2) બેન્કે શ્રી જૈમિનીના ખાતે વ્યાજના ₹ 400 જમા કર્યા છે, જેની રોકડમેળમાં નોંધ કરવામાં આવી નથી.
- (3) ₹ 2000નો એક ચેક તા. 31-3-2015ના રોજ દેવને લખી આપ્યો હતો, જે હજુ સુધી બેન્કમાં ચુકવણી માટે રજૂ થયો નથી.
- (4) બેન્ક બેન્કચાર્જિસ પેટે શ્રી જૈમિની ખાતે ₹ 100 ઉધાર્યા છે, જેની રોકડમેળમાં નોંધ કરવામાં આવી નથી.

જવાબ : (અ) જો રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કની બાકીથી બેન્ક સિલકમેળ બનાવીએ તો :

શ્રી જૈમિનીનો તા. 31-3-2015ના રોજનો બેન્ક સિલકમેળ

વ્યવહાર નં.	વિગત	રકમ (₹)	રકમ (₹)
	રોકડમેળ પ્રમાણેની ઉધાર બાકી (બેન્કસિલક)		12,000
	ઉમેરો :		
(2)	બેન્ક વ્યાજ, બેન્ક જમા કરેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી.	400	
(3)	લખેલ પરંતુ રજૂ નહિ થયેલ ચેક	2000	2400
			14,400
	બાદ કરો :		
(1)	ભરેલ પરંતુ બેન્ક જમા નહિ કરેલ ચેક	6000	
(4)	બેન્કચાર્જિસ, બેન્ક ઉધારેલ જેની રોકડમેળમાં નોંધ થઈ નથી.	100	6100
	પાસબુક મુજબની જમા બાકી (બેન્કસિલક)		8300

સમજૂતી : બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત રોકડમેળ પ્રમાણે કરેલ હોવાથી સામેનો પક્ષ પાસબુક ગણાય તેથી જો તફાવતને કારણે પાસબુક મુજબ બેન્કસિલકમાં વધારો થતો હોય તો તફાવત ઉમેરાશે અને જો પાસબુક મુજબ બેન્કસિલકમાં ઘટાડો થતો હોય તો તફાવત બાદ થશે.

(1) ₹ 6000નો ચેક બેન્કમાં ભરેલ હોવાથી તા. 28-3-2015ના રોજ રોકડમેળ મુજબ બેન્કસિલકમાં વધારો થયો હશે જ્યારે સામા પક્ષ પાસબુકમાં ચેક જમા થયેલ ન હોવાથી પાસબુક મુજબ બેન્કસિલક ઓછી હશે તેથી ₹ 6000 બાદ થશે.

(2) બેન્કે જમા કરેલ વ્યાજની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ ન હોવાથી પાસબુક મુજબ બેન્કસિલક વધારે હશે તેથી ₹ 400 ઉમેરાશે.

(3) લખેલ ચેકથી રોકડમેળ મુજબ બેન્કસિલકમાં ઘટાડો થશે, જ્યારે આ ચેક બેન્કમાં રજૂ થયેલ ન હોવાથી પાસબુક મુજબ બેન્કસિલક વધારે હશે તેથી ₹ 2000 ઉમેરાશે.

(4) બેન્કે ઉધારેલ બેન્કચાર્જિસથી પાસબુક મુજબ બેન્કસિલકમાં ઘટાડો થશે તેથી ₹ 100 બાદ થશે.

ઉપરના વ્યવહારોની રકમ ઉમેરી અને બાદ કર્યી પછી ચોખ્ખી રકમ પાસબુક મુજબ બેન્ક બાકી મળશે અને આ રકમ ₹ 8300 ધન (+) હોવાથી પાસબુક મુજબ બેન્કસિલક (જમા બાકી) મળશે.

(બ) જો પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કની બાકીથી બેન્ક સિલકમેળ બનાવીએ તો :

શ્રી જૈમિનીનો તા. 31-3-2015ના રોજનો બેન્ક સિલકમેળ

વ્યવહાર નં.	વિગત	રકમ (₹)	રકમ (₹)
	પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કની જમા બાકી (બેન્કસિલક) ઉમેરો : (1) ભરેલ પરંતુ બેન્ક જમા નહિ કરેલ ચેક (4) બેન્કચાર્જિસ, બેન્ક ઉધારેલ જેની રોકડમેળમાં નોંધ થઈ નથી.		8300
	બાદ કરો : (2) બેન્ક વ્યાજ, બેન્ક જમા કરેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી. (3) લખેલ પરંતુ રજૂ નહિ થયેલ ચેક રોકડમેળ પ્રમાણેની ઉધાર બાકી (બેન્કસિલક)	6000 100 400 2000	6100 14,400 2400
			12,000

સમજૂતી : બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત પાસબુક મુજબની બેન્કસિલકથી પણ કરી શકાય. જો પાસબુક મુજબ બેન્કસિલકથી બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત કરીએ તો સામો પક્ષ રોકડમેળ ગણાય અને તેથી ઉમેરો અને બાદ કરવાના નિયમ મુજબ વ્યવહાર નંબર (1) અને (4)ના કારણે રોકડમેળમાં સિલક વધતી હોવાથી તફાવતની રકમ ઉમેરી છે, જ્યારે વ્યવહાર નંબર (2) અને (3)ના કારણે રોકડમેળમાં સિલક ઘટતી હોવાથી તફાવતની રકમ બાદ કરેલ છે. છેલ્લે મળતી ચોખ્ખી રકમ ધન હોવાથી રોકડમેળ મુજબ બેન્કસિલક (ઉધાર બાકી) મળશે. આમ, બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત રોકડમેળ મુજબની સિલકથી કરીએ તો જવાબ પાસબુક મુજબ બેન્કસિલક મળશે અને જો બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત પાસબુક મુજબની બેન્કસિલકથી કરીએ તો જવાબ રોકડમેળ મુજબ બેન્કસિલક મળશે.

ઉદાહરણ 2 : નગીન રાણાનો રોકડમેળ તા. 31-3-2015ના રોજ બેન્ક ખાતાની જમા બાકી ₹ 7500 દર્શાવે છે, જે પાસબુક સાથે મળતી ન હતી. પાસબુક અને રોકડમેળની સરખાણી કરતાં નીચે મુજબની માહિતી મળી. તેના પરથી નગીન રાણાનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો.

- (1) ₹ 15,000નો ચેક તા. 28-3-2015ના રોજ બેન્કમાં ભરવામાં આવ્યો હતો; પરંતુ આ ચેક બેન્કે હજુ સુધી પાસબુકમાં નોંધ્યો નથી.
- (2) તા. 30-3-2015ના રોજ બેન્કે જમા કરેલ વ્યાજના ₹ 60 રોકડમેળમાં નોંધાયા નથી.
- (3) એક ગ્રાહકે ₹ 18,000 બારોબાર બેન્ક ખાતામાં ભરવી દીધા છે, જેની માહિતી તા. 31-3-2015 સુધી મળી ન હતી.
- (4) બેન્કમાં ભરેલ; પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેક ₹ 15,000.
- (5) લખેલ અને બેન્કે ચૂકવેલ; પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેક ₹ 9000.
- (6) બેન્કમાં વટાવેલી લેણીઢૂંડી નકરાઈ અને નકરામણી ખર્ચ સાથેની રકમ ₹ 18,030 બેન્કે પાસબુકમાં નોંધી છે. જે અંગે નગીન રાખાને કોઈ માહિતી મળી નથી.
- (7) રોકડમેળની આય બાજુનો સરવાળો ભૂલથી ₹ 3000 ઓછો કરવામાં આવ્યો હતો.
- (8) લખેલ; પરંતુ ચૂકવણી માટે ૨જૂ નહિ થયેલ ચેક ₹ 3000.
- (9) ભરેલ; પરંતુ બેન્કમાં જમા નહિ થયેલ ચેક ₹ 6000.
- (10) બેન્કે ₹ 60 બેન્ક કમિશનના ઉધાર્યા છે, જેની રોકડમેળમાં નોંધ નથી.

તા. 31-3-2015ના રોજનો નગીન રાખાનો બેન્ક સિલકમેળ

વ્યવહાર નંબર	વિગત	રકમ (₹)	રકમ (₹)
	રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્ક ખાતાની જમા બાકી (બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ) ઉમેરો : (+)		(-) 7500
(2)	બેન્કે જમા કરેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધાયેલ વ્યાજ	60	
(3)	ગ્રાહકે બારોબાર બેન્કમાં ભરાવેલ રકમ	18,000	
(4)	ભરેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેક	15,000	
(7)	રોકડમેળની આય બાજુનો સરવાળો ઓછો કર્યો તેના	3000	
(8)	લખેલ પરંતુ નહિ ચૂકવાયેલ ચેક	3000	(+) 39,060
	બાદ કરો : (-)		(+) 31,560
(1)	ભરેલ પરંતુ જમા નહિ થયેલ ચેક	15,000	
(5)	લખેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેક	9000	
(6)	વટાવેલી ઢૂંડી નકરાઈ તેના	18,030	
(9)	ભરેલ પરંતુ જમા નહિ થયેલ ચેક	6000	
(10)	બેન્કે ઉધારેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધાયેલ બેન્ક કમિશન	60	(-) 48,090
	પાસબુક પ્રમાણેની બેન્ક ખાતાની ઉધાર બાકી (બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ)		(-) 16,530

નોંધ : (1) અહીં, શરૂઆતમાં રોકડમેળ પ્રમાણે બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ હોવાથી (-) ઓછાની નિશાની મૂકવામાં આવી છે.
(2) છલ્લે પાસબુક પ્રમાણે બેન્ક ખાતાની બાકી (-) ઓછાનું ચિહ્ન આવે છે કે જે બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ દર્શાવે છે.

ઉદાહરણ 3 : કેલાસની પાસબુક પ્રમાણે તા. 31-3-2015ના રોજ તેમની જમા બાકી ₹ 30,000ની હતી, જે રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કની બાકી સાથે મળતી ન હતી. પાસબુક અને રોકડમેળ સરખાવતાં નીચે પ્રમાણેની માહિતી પ્રાપ્ત થઈ. તેના પરથી કેલાસનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો.

- (1) ₹ 10,000નો ચેક લખેલો અને રોકડમેળમાં નોંધેલો પરંતુ લેણદારોને આપવાનો રહી ગયો હતો. આ ચેક ટેબલના ખાનામાંથી મળ્યો.
- (2) ₹ 30,000નો ચેક તા. 28-3-2015ના રોજ ભરવામાં આવ્યો હતો, જે બેન્કે તા. 1-4-2015ના રોજ જમા આપ્યો છે.
- (3) ₹ 20,000 બેન્કે વીમા-પ્રીમિયમના ચૂકવ્યા છે, જેની જાણ કેલાસને તા. 2-4-2015ના રોજ થઈ.
- (4) એક ગ્રાહકે ₹ 30,000 બેન્કમાં બારોબાર ભરાવી દીધા છે, જેના અંગે રોકડમેળમાં નોંધ કરવામાં આવી નથી.
- (5) બેન્કે વ્યાજના ₹ 1000 પાસબુકમાં જમા કરેલ છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં કરેલ નથી.
- (6) ₹ 60,000નો ચેક જે બેન્કમાં ભર્યો હતો તે નકરાયો હતો, તેની માહિતી 2-4-2015ના રોજ મળી.
- (7) ₹ 10,000ના ચેકો લખેલા પરંતુ તેમાંથી ફક્ત ₹ 8000ના ચેકો જ તા. 31-3-2015 સુધી ચુકવણી માટે રજૂ થયા છે.
- (8) ₹ 50,000ના ચેકો બેન્કમાં ભરેલા જેમાંથી ફક્ત ₹ 30,000ના ચેકો જ બેન્કે તા. 31-3-2015 સુધીમાં જમા આપ્યા છે.
- (9) ₹ 8000નો એક ચેક જે બેન્કમાં ભરેલો, તેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવાની રહી ગઈ છે.
- (10) બેન્કે કેલાસની પાસબુકમાં બેન્કચાર્જિસ અને કમિશન પેટે ₹ 2000 ઉધાર્યા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં દર્શાવાઈ નથી.

તા. 31-3-2015ના રોજનો કેલાસનો બેન્ક સિલકમેળ

વ્યવહાર નંબર	વિગત	રકમ (₹)	રકમ (₹)
	પાસબુક મુજબની બેન્કસિલક ઉમેરો : (+)		(+) 30,000
(2)	ભરેલ પરંતુ જમા નહિ થયેલ ચેક	30,000	
(3)	ચૂકવેલ વીમા-પ્રીમિયમ	20,000	
(6)	નકરાયેલ, પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેક	60,000	
(8)	ભરેલ પરંતુ બેન્ક જમા નહિ આપેલ ચેકો	20,000	
(10)	બેન્કચાર્જિસ અને કમિશન	2000	(+) 1,32,000
	બાદ કરો : (-)		(+) 1,62,000
(1)	લખેલ અને રોકડમેળમાં નોંધેલ ચેક; પરંતુ લેણદારને નહિ આપેલ ચેક	10,000	
(4)	ગ્રાહકે બારોબાર ખાતામાં ભરેલાં નાણાં	30,000	
(5)	બેન્ક વ્યાજ, રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ	1000	
(7)	લખેલ પરંતુ રજૂ નહિ થયેલ ચેકો	2000	
(9)	ભરેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેક	8000	(-) 51,000
	રોકડમેળ પ્રમાણે બેન્કસિલક		1,11,000

(8) ઉધાર-જમા ખાનાની પદ્ધતિ કે હિસાબી પદ્ધતિ :

બેન્ક સિલક્મેળ બનાવવાની આ પદ્ધતિમાં રકમના ખાનાના બે ભાગ પાડવામાં આવે છે. ઉધાર અને જમા. અહીં જો રોકડમેળ પ્રમાણેની બેન્કની ઉધાર બાકી (બેન્કસિલક) હોય તો ઉધાર ખાનામાં નોંધાય છે અને જમા બાકી (બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ) હોય તો જમા ખાનામાં નોંધાય છે. તેવી જ રીતે પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કની જમા બાકી (બેન્કસિલક) જમા ખાનામાં અને પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કની ઉધાર બાકી (બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ) ઉધાર ખાનામાં નોંધાય છે.

હવે, બંને ચોપડા એટલે કે રોકડમેળ અને પાસબુક તપાસવામાં આવશે અને તફાવત શોધવામાં આવશે. જો તફાવતની રકમ ખરેખર કરેલ નોંધમાં ઉધાર કરી હોય તો બેન્કસિલકમેળમાં તે જમા ખાનામાં નોંધવામાં આવશે અને જો તફાવતની રકમ ખરેખર કરેલ નોંધમાં જમા કરી હોય તો બેન્ક સિલક્મેળમાં તે ઉધાર ખાનામાં નોંધવામાં આવશે. આમ કરવાથી ખરેખર કરેલ નોંધની વિસુદ્ધ અસર બેન્ક સિલક્મેળમાં નોંધાશે અને રોકડમેળ અને પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કની બાકી વચ્ચેનો તફાવત કયા કરાણોને લીધે આવ્યો તે જાણી શકાશે.

રોકડમેળમાં અને પાસબુકમાં નોંધાયેલ વ્યવહારોમાં તફાવતની અસર બેન્ક સિલક્મેળમાં જમા કે ઉધાર કયા ખાનામાં લખાય છે તે નક્કી કરવા માટે નીચેની બાબતો યાદ રાખો :

ક્રમ	તફાવતનો વ્યવહાર	બેન્ક સિલક્મેળમાં અસર	
		ઉધાર	જમા
(1)	ગ્રાહકો પાસેથી મળેલ અને બેન્કમાં ભરેલ પરંતુ બેન્કે વસૂલ નહિ કરેલ ચેક. સમજૂતી : આ વ્યવહાર રોકડમેળની ઉધાર બાજુ નોંધેલ છે; પરંતુ, બેન્કે ચેક વસૂલ નહિ કરેલ હોવાથી પાસબુકમાં જમા થયેલ નથી, માટે બેન્ક સિલક્મેળમાં જમા ખાનામાં લખો.		✓
(2)	બેન્કે વેપારી વતી કરેલ ચુકવણી, જે રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી. સમજૂતી : આ વ્યવહાર પાસબુકમાં ઉધારેલ છે; પરંતુ રોકડમેળની વ્યય એટલે કે જમા બાજુ નોંધેલ નથી, માટે બેન્ક સિલક્મેળના જમા ખાનામાં લખો.		✓
(3)	ગ્રાહકો પાસેથી મળેલ પરંતુ બેન્કમાં નહિ ભરેલ ચેક		✓
(4)	બેન્કે પાસબુકમાં ઉધારેલ કે વસૂલ કરેલ બેન્કચાર્જિસ, રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.		✓
(5)	બેન્કમાં ભરેલ ચેક નકરાયેલ, રોકડમેળમાં નકરામણીની નોંધ કરેલ નથી.		✓
(6)	બેન્કે વેપારી વતી ચૂકવેલ દેવીહૂંડી, જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.		✓
(7)	બેન્કે આપેલ વ્યાજ, રોકડમેળમાં બે વખત નોંધાયેલ છે.		✓
(8)	બેન્કે વસૂલ કરેલ બેન્કચાર્જિસ ભૂલથી રોકડમેળમાં આય બાજુ નોંધેલ છે.		✓ (બેન્ક રકમ)
(9)	રોકડમેળની આય બાજુ વધારે લેવાયેલ સરવાળો		✓
(10)	પાસબુકમાં ઉધાર બાજુ વધારે લેવાયેલ સરવાળો		✓
(11)	રોકડમેળની વ્યય બાજુનો સરવાળો ઓછો હોય		✓
(12)	પાસબુકની જમા બાજુનો સરવાળો ઓછો હોય		✓

ક્રમ	તફાવતનો વ્યવહાર	બેન્ક સિલકમેળમાં અસર	
		ઉધાર	જમા
(13)	બેન્કમાં વટાવેલ અને પાક્યા તારીખે નકરાયેલ હુંડી જે રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી.		✓
(14)	બેન્કમાં રજૂ થયેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહીં નોંધેલ ચેક		✓
(15)	લેણદારોને કે ખર્ચ ચૂકવવા માટે લખેલ પરંતુ બેન્કમાં રજૂ નહિં થયેલ ચેક; સમજૂતી : આ વ્યવહાર રોકડમેળની જમા બાજુ નોંધેલ છે; પરંતુ, બેન્ક આ ચેક ચૂકવેલ નહિં હોવાથી પાસબુકમાં ઉધારેલ નથી, માટે બેન્ક સિલકમેળમાં ઉધાર ખાનામાં લખો.		✓
(16)	બેન્કે વેપારીવતી વસૂલ કરેલ અને પાસબુકમાં જમા કરેલ રકમ, રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી. સમજૂતી : આ વ્યવહારની રકમ પાસબુકમાં જમા કરેલ છે; પરંતુ રોકડમેળની આય એટલે કે ઉધાર બાજુ નોંધેલ નથી માટે બેન્ક સિલકમેળના ઉધાર ખાનામાં લખો.	✓	
(17)	ગ્રાહકે વેપારીના બેન્ક ખાતામાં બારોબાર ભરેલ રકમ જે રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી. સમજૂતી : આ વ્યવહાર પાસબુકમાં જમા થયેલ છે; પરંતુ રોકડમેળની આય એટલે કે ઉધાર બાજુ નોંધેલ નથી માટે બેન્ક સિલકમેળના ઉધાર ખાનામાં લખો.	✓	
(18)	લખેલ પરંતુ આપવાના રહી ગયેલ ચેક	✓	
(19)	બેન્કે પાસબુકમાં જમા કરેલ કે આપેલ બેન્ક વ્યાજ, રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.	✓	
(20)	લખેલ પરંતુ બેન્કે નહિં ચૂકવેલ કે નકરાયેલ ચેક, નકરામણીની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.	✓	
(21)	બેન્કે વેપારી વતી વસૂલ કરેલ લેણીહુંડી, જે રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી.	✓	
(22)	બેન્કે વસૂલ કરેલ બેન્કચાર્જિસ રોકડમેળમાં બે વખત નોંધાયેલ છે.	✓	
(23)	બેન્કે જતા કરેલ બેન્કચાર્જિસની નોંધ પાસબુકમાં થયેલ છે; પરંતુ રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.	✓	
(24)	બેન્કે જમા કરેલ વ્યાજ ભૂલથી રોકડમેળમાં વ્યય બાજુ નોંધેલ છે.	✓ (બેવકી રકમ)	
(25)	રોકડમેળની વ્યય બાજુ વધારે લેવાયેલ સરવાળો	✓	
(26)	પાસબુકમાં જમા બાજુ વધારે લેવાયેલ સરવાળો	✓	
(27)	રોકડમેળની આય બાજુનો સરવાળો ઓછો હોય	✓	
(28)	પાસબુકની ઉધાર બાજુનો સરવાળો ઓછો હોય	✓	
(29)	બેન્કમાં જમા થયેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહીં નોંધેલ ચેક	✓	

ઉદાહરણ 4 : ઉદાહરણ 2ને ઉધાર-જમા ખાનાની પદ્ધતિથી ગણો.

તા. 31-3-2015ના રોજનો નગીન રાણાનો બેંક સિલકમેળ

વ્યવહાર નંબર	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	રોકડમેળ પ્રમાણેની જમા બાકી (બેંક ઓવરડ્રાફ્ટ)		7500
(1)	ભરેલ પરંતુ પાસબુકમાં જમા નહિ થયેલ ચેક		15,000
(2)	બેંકમાં જમા કરેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધાયેલ વ્યાજ	60	
(3)	ગ્રાહકે બારોબાર બેંકમાં ભરાવેલ રકમ		18,000
(4)	ભરેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેક		15,000
(5)	લખેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેક		9000
(6)	વટાવેલી હૂંડી નકરાઈ તેના		18,030
(7)	રોકડમેળની આય બાજુનો સરવાળો ઓછો કર્યો તેના	3000	
(8)	લખેલ પરંતુ નહિ ચુકવાયેલ ચેક		3000
(9)	ભરેલ પરંતુ જમા નહિ થયેલ ચેક		6000
(10)	બેંકે ઉધારેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધાયેલ બેંક કમિશન પાસબુક પ્રમાણેની ઉધાર બાકી (બેંક ઓવરડ્રાફ્ટ)		60
		16,530	
		55,590	55,590

સમજૂતી :

વ્યવહાર 1 : ચેક પાસબુકમાં જમા થયેલ નથી માટે બેંક સિલકમેળના જમા ખાનામાં લખો.

વ્યવહાર 2 : બેંકે આપેલ વ્યાજ પાસબુકમાં જમા થયેલ છે. જે વેપારી માટે આવક હોવાથી રોકડમેળના બેંક ખાનામાં ઉધારેલ નથી. માટે બેંક સિલકમેળના ઉધાર ખાનામાં વ્યવહાર નોંધો.

વ્યવહાર 3 : ગ્રાહકે બારોબાર વેપારીના બેંક ખાતામાં રોકડ જમા કરાવેલ છે. જે પાસબુકમાં બેંક જમા કરેલ છે; પરંતુ રોકડમેળના બેંક ખાનામાં ઉધારેલ નથી, તેથી બેંક સિલકમેળના ઉધાર ખાનામાં વ્યવહાર નોંધો.

વ્યવહાર 4 : બેંકમાં ભરેલ ચેકની નોંધ પાસબુકમાં જમા બાજુ થયેલ હશે જ; પરંતુ રોકડમેળના બેંક ખાનામાં મળેલ ચેક ઉધારવાનો રહી ગયેલ હોવાથી બેંક સિલકમેળના ઉધાર ખાનામાં વ્યવહાર નોંધો.

વ્યવહાર 5 : લખેલ ચેક એટલે કે ચેક દ્વારા કરેલ ચુકવણી પાસબુકમાં ઉધરાઈ ગયેલ હશે; પરંતુ રોકડમેળના બેંક ખાનામાં જમા કરવાના ભુલાઈ ગયેલ હોવાથી બેંક સિલકમેળના જમા ખાનામાં વ્યવહાર નોંધો.

વ્યવહાર 6 : વટાવેલ હૂંડી નકરાય કે તરત જ બેંક પાસબુકમાં વેપારીનું ખાતું ઉધારે છે (સિલક ઓછી કરે છે) જ્યારે આ વ્યવહાર રોકડમેળની જમા બાજુ બેંક ખાનામાં નોંધેલ ન હોવાથી બેંક સિલકમેળના જમા ખાનામાં વ્યવહાર નોંધો.

વ્યવહાર 7 : રોકડમેળની આય એટલે કે ઉધાર બાજુનો સરવાળો ઓછો છે તે ભૂલ સુધારવા ઉધાર બાજુનો જ સરવાળો વધારવો પડે તેથી બેંક સિલકમેળના ઉધાર ખાનામાં વ્યવહાર નોંધો.

વ્યવહાર 8 : લખેલ ચેક એટલે કે લેણદારોને ચેકથી કરેલ ચુકવણી રોકડમેળમાં જમા થયેલ હશે; પરંતુ પાસબુકની ઉધાર બાજુ બેંક ખાનામાં નોંધેલ ન હોવાથી બેંક સિલકમેળના ઉધાર ખાનામાં વ્યવહાર નોંધો :

વ्यवहार 9 : બેન્કમાં ભરેલ ચેક રોકડમેળની આય બાજુ (ઉધાર બાજુ) નોંધેલ હશે જ; પરંતુ બેન્કમાં એટલે કે પાસબુકમાં જમા થયેલ ન હોવાથી બેન્ક સિલકમેળમાં જમા ખાનામાં વ્યવહાર નોંધો.

વ्यવહાર 10 : બેન્કે ઉધારેલ કમિશન ખર્ચ છે જે રોકડમેળની જમા બાજુ બેન્ક ખાનામાં નોંધાયેલ ન હોવાથી બેન્ક સિલકમેળના જમા ખાનામાં વ્યવહાર નોંધો.

ઉદાહરણ 5 : ઉદાહરણ નં. 3 માટે ઉધાર-જમા ખાનાની પદ્ધતિથી ગણો.

તા. 31-3-2015ના રોજનો કેલાસનો બેન્ક સિલકમેળ

વ્યવહાર નંબર	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	પાસબુક પ્રમાણેની જમા બાકી (બેન્કસિલક)		30,000
(1)	ચેક લખેલ પરંતુ લેણદારને આપેલ નહિએ.	10,000	
(2)	ચેક ભરેલ પરંતુ બેન્કમાં તા. 28-3-2015 સુધી જમા ન થયેલ ચેક		30,000
(3)	બેન્કે ચૂકવેલ વીમા-પ્રીમિયમ, જે રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી.		20,000
(4)	ગ્રાહકે બેન્કમાં બારોબાર ભરાવેલ; પરંતુ રોકડમેળમાં નહિએ નોંધાયેલ ૨૫મ	30,000	
(5)	પાસબુકમાં જમા કરેલ બેન્ક વ્યાજ, જે રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી.	1000	
(6)	ભરેલ ચેક નકરાયાની નોંધ રોકડમેળમાં કરેલ નથી.		60,000
(7)	લખેલ પરંતુ ચુકવણી માટે ૨જૂ નહિએ થયેલ ચેક	2000	
(8)	ભરેલ પરંતુ જમા નહિએ થયેલ ચેક		20,000
(9)	ભરેલ પરંતુ રોકડમેળમાં નહિએ નોંધેલ ચેક	8000	
(10)	બેન્કે ઉધારેલ બેન્કચાર્જસ, જે રોકડમેળમાં નોંધાયા નથી. રોકડમેળ પ્રમાણેની ઉધાર બાકી (બેન્કસિલક)		2000
		1,11,000	
		1,62,000	1,62,000

ઉદાહરણ 6 : ઋચાની રોકડમેળ પ્રમાણે તા. 28-2-2015ના રોજ બેન્કસિલક ₹ 10,000 હતી, જે પાસબુક પ્રમાણેની બાકી સાથે મળતી ન હતી. નીચેની માહિતી પરથી ઋચાનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો.

- (1) ₹ 10,000ના ચેક બેન્કમાં ભરેલા, જેમાંથી ₹ 4000ના ચેક તા. 28-2-2015 સુધી બેન્કમાં જમા થયેલ છે.
- (2) ₹ 4000નો એક ચેક લખેલો અને રોકડમેળમાં નોંધેલ; પરંતુ લેણદારને આપવાનો જ રહી ગયો છે.
- (3) ₹ 12,000 બેન્કે વીમા-પ્રીમિયમના ચૂકવ્યા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવામાં આવી નથી.
- (4) એક ગ્રાહકે ઋચાના બેન્ક ખાતામાં ₹ 20,000 બારોબાર જમા કરાવી દીધેલ, જેની જાણકારી ઋચાને તા. 1-3-2015ના રોજ મળી.
- (5) બેન્કે નોંધેલ બેન્કચાર્જસના ₹ 100 રોકડમેળમાં ભૂલથી બે વાર નોંધાઈ ગયા છે.
- (6) ₹ 6000નો ચેક તા. 27-2-2015ના રોજ બેન્કમાં ભરેલ, તે નકરાયો, જેની માહિતી ઋચાને તા. 3-3-2015ના રોજ મળી.
- (7) ₹ 8000ના ચેક લખેલા, જેમાંથી ₹ 2000ના ચેક તા. 1-3-2015ના રોજ બેન્કમાં ૨જૂ થયા હતા.
- (8) ₹ 4000નો ચેક બેન્કમાં ભરેલ; પરંતુ તેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવામાં આવી નથી. આ ચેક તા. 28-2-2015 સુધી બેન્ક દ્વારા વસૂલ થયેલ નથી.

- (9) બેન્કે પાસબુકમાં ₹ 200 બેન્કવ્યાજના જમા કર્યા છે અને બેન્કચાર્જિસના ₹ 100 ઉધાર્યા છે.
- (10) રોકડમેળની આયબાજુનો સરવાળો ભૂલથી ₹ 4000 વધારે લેવાઈ ગયો છે.
- (11) ₹ 5000ની લેણીહુંડી બેન્કમાં વટાવેલ જે તા. 26-2-2015ના રોજ નકરાયેલ અને બેન્કે નકરામણી ખર્ચ ₹ 50 સહિત પાસબુકમાં ઉધાર્યા છે; પરંતુ હુંડી નકરાયાની નોંધ તા. 28-2-2015 સુધી રોકડમેળમાં થયેલ નથી.
- (12) એક માસ બાદ પાકતી ₹ 3000ની દેવીહુંડી બેન્ક મારફત ₹ 100ના રિબેટથી 28-2-2015ના રોજ ચૂકવેલ જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.

જવાબ :

તા. 28-2-2015ના રોજનો ઋચાનો બેન્ક સિલકમેળ

વ્યવહાર નંબર	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	રોકડમેળ પ્રમાણે બેન્કસિલક	10,000	
(1)	બેન્કમાં ભરેલ પરંતુ જમા નહિ થયેલ ચેક		6000
(2)	લખેલ અને રોકડમેળમાં નોંધેલ પરંતુ લેણાદારને આપવાનો રહી ગયેલ ચેક	4000	
(3)	બેન્ક ચૂકવેલ વીમા-પ્રીમિયમ, રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.		12,000
(4)	ગ્રાહકે બેન્કમાં બારોબાર ભરેલ રકમ	20,000	
(5)	રોકડમેળમાં બે વખત નોંધાયેલ બેન્કચાર્જિસ	100	
(6)	બેન્કમાં ભરેલ પરંતુ નકરાયેલ ચેક નકરામણીની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.		6000
(7)	લખેલ પરંતુ રજૂ નહિ થયેલ ચેક	2000	
(8)	સમજૂતી : આ વ્યવહારની નોંધ થશે નહિ, કારણ કે આ વ્યવહારની નોંધ તા. 28-2-2015 સુધી રોકડમેળ અને પાસબુક બંનેમાં થયેલ નથી તેથી બેન્ક સિલકમેળમાં નોંધાશે નહિ.		
(9)	બેન્ક જમા કરેલ બેન્ક વ્યાજ, રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી. બેન્ક ઉધારેલ બેન્કચાર્જિસ, રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.	200	
(10)	રોકડમેળની આયબાજુ ભૂલથી વધારે લેવાયેલ સરવાળો		4000
(11)	બેન્કમાં વટાવેલ લેણીહુંડી નકરાયેલ, જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.		5050
(12)	બેન્ક મારફત ચૂકવેલ દેવીહુંડી, રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી. પાસબુક પ્રમાણે બેન્કસિલક		2900
			250
		36,300	36,300

ઉદાહરણ 7 : નીચેની માહિતી પરથી ફેઝલનો જુલાઈ 2015નો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :

- (1) રોકડમેળ મુજબ બેન્ક ઓવરફ્રાફ્ટ (તા. 31-7-2015) ₹ 2500
પાસબુક મુજબ બેન્ક ઓવરફ્રાફ્ટ (તા. 1-7-2015) ₹ 2000

(2) બેન્કમાં ભરેલ ચેક અને તેમને પાસબુકમાં જમા કર્યાની માહિતી નીચે મુજબ છે :

રકમ (₹)	બેન્કમાં ચેક ભર્યા તારીખ	પાસબુકમાં જમા કર્યા તારીખ
6000	2-7-2015	3-7-2015
500	24-7-2015	26-7-2015
1000	26-7-2015	1-8-2015
3000	30-7-2015	3-8-2015

(3) લખેલ અને બેન્કમાં રજૂ થયેલ ચેકની માહિતી નીચે મુજબ છે :

રકમ (₹)	ચેક લખ્યા તારીખ	બેન્કમાં રજૂ થયા તારીખ
400	25-7-2015	31-7-2015
1800	27-7-2015	2-8-2015
12,000	28-7-2015	28-7-2015
7500	31-7-2015	1-8-2015

(4) બેન્કે જમા કરેલ વ્યાજ ₹ 300 રોકડમેળમાં ભૂલથી વ્યય બાજુ નોંધાયેલ છે.

(5) ફેઝલ વતી બેન્કે ડિવિડના ₹ 800 વસૂલ કર્યા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવાની બાકી છે.

(6) ઓવરડ્રાફ્ટના વ્યાજના ₹ 100 બેન્કે પાસબુકમાં નોંધેલ પરંતુ આ વ્યવહારની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.

(7) ચેક દ્વારા કરેલ વેચાણના ₹ 1200 બેન્કે ફેઝલના અંગત બેન્ક ખાતામાં નોંધેલ છે.

(8) ફેઝલની વિનંતીથી બેન્કે ઉધારેલ બેન્કચાર્જિસ ₹ 120 પરત કરેલ છે, જે પાસબુકમાં જમા કરેલ જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.

(9) લખેલ ચેકમાં સહી કરવાનું ભૂલાઈ ગયેલ હોવાથી બેન્કે ₹ 3000નો ચેક ફેઝલને પરત કરેલ છે.

(10) બેન્કમાં વસૂલાત માટે મોકલેલ હૂંડીના ₹ 4000 બેન્કે વસૂલ કરેલ છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવાની બાકી છે.

જવાબ :

તા. 31-7-2015ના રોજનો ફેઝલનો બેન્ક સિલકમેળ

વ્યવહાર નંબર	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(1)	રોકડમેળ મુજબ બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ		2500
(2)	બેન્કમાં ભરેલ પરંતુ જમા નહિ થયેલ ચેક (₹ 1000 + ₹ 3000)		4000
(3)	લખેલ પરંતુ રજૂ નહિ થયેલ ચેક (₹ 1800 + ₹ 7500)	9300	
(4)	બેન્કે જમા કરેલ વ્યાજ ₹ 300 ભૂલથી રોકડમેળમાં વ્યય બાજુ નોંધેલ	600	
(5)	બેન્કે વસૂલ કરેલ ડિવિડન, રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.	800	
(6)	બેન્કે ઉધારેલ ઓવરડ્રાફ્ટનું વ્યાજ રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.		100
(7)	બેન્કે ધંધાના ખાતામાં જમા નહિ કરેલ ચેક		1200
(8)	બેન્કે જમા કરેલ બેન્કચાર્જિસ, રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.	120	
(9)	બેન્કે પરત કરેલ લખેલ ચેક	3000	
(10)	બેન્કે વસૂલ કરેલ હૂંડી, રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી. પાસબુક પ્રમાણે બેન્કસિલક	4000	10,020
		17,820	17,820

ઉદાહરણ 8 : નીચેની માહિતી પરથી પાર્થનો તા. 31-12-2015ના રોજનો બેન્ક સિલિકમેળ તૈયાર કરો.

- (1) બેન્કમાં ભરેલ પરંતુ વસૂલ નહિ થયેલ ચેક ₹ 30,000.
- (2) લખેલ પરંતુ બેન્કમાં રજૂ નહિ થયેલ ચેક ₹ 15,000.
- (3) મળેલ ચેક રોકડમેળમાં નોંધેલ છે; પરંતુ બેન્કમાં ભરવા માટે મોકલેલ નથી, ₹ 20,000.
- (4) બેન્કમાં ભરેલ ચેક નકરાયેલ, જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી, ₹ 2400.
- (5) બેન્કે વસૂલ કરેલ રોકાણો પરનું વ્યાજ ₹ 700, રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.
- (6) પાર્થની સૂચના મુજબ બેન્કે ચૂકવેલ ડિમેટ ચાર્જિસ ₹ 400, રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી.
- (7) રોકડ ખરીદીની નોંધ રોકડમેળની જાવક બાજુ બેન્ક ખાનામાં નોંધેલ ₹ 5000.
- (8) લખેલ પરંતુ લેણાદારને આપવાનો રહી ગયેલ ચેક ₹ 7000.
- (9) પાર્થ તેના અંગત બેન્ક ખાતામાંથી લખેલ ચેક બેન્કે ધંધાના બેન્ક ખાતામાં ઉધારેલ છે, ₹ 8100.
- (10) રોકડમેળની વ્યય બાજુ બેન્ક ખાનાનો વધારે લેવાયેલ સરવાળો ₹ 900.
- (11) ₹ 2700નો લખેલ ચેક ટેક્નિકલ કારણોસર નકરાયેલ. ચેક નકરાયાની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.
- (12) બેન્કે જમા કરેલ વ્યાજ ₹ 500 અને ઉધારેલ કમિશન ₹ 100, રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.

તા. 31-12-2015ના રોજ પાર્થની પાસબુક ₹ 2000 ઓવરાફ્લોડ દર્શાવતી હતી.

જવાબ :

તા. 31-12-2015ના રોજનો પાર્થનો બેન્ક સિલિકમેળ

વ્યવહાર નંબર	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	પાસબુક મુજબ બેન્ક ઓવરાફ્લોડ	2000	
(1)	ભરેલ પરંતુ વસૂલ નહિ થયેલ ચેક		30,000
(2)	લખેલ પરંતુ રજૂ નહિ થયેલ ચેક	15,000	
(3)	મળેલ ચેક, બેન્કમાં ભરેલ નથી		20,000
(4)	બેન્કમાં ભરેલ ચેક નકરાયેલ, જે રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.		2400
(5)	બેન્કે વસૂલ કરેલ રોકાણોનું વ્યાજ, રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.	700	
(6)	બેન્કે ચૂકવેલ ડિમેટ ચાર્જિસ, રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી.		400
(7)	રોકડ ખરીદી ભૂલથી રોકડમેળની જાવક બાજુ બેન્ક ખાનામાં નોંધેલ	5000	
(8)	લખેલ પરંતુ લેણાદારને આપવાનો રહી ગયેલ ચેક	7000	
(9)	અંગત ખાતામાંથી લખેલ ચેક બેન્કે ભૂલથી ધંધાના ખાતામાં ઉધારેલ		8100
(10)	રોકડમેળની વ્યય બાજુ વધારે લેવાયેલ સરવાળો	900	
(11)	લખેલ ચેક ટેક્નિકલ કારણોસર નકરાયેલ જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.	2700	
(12)	બેન્કે જમા કરેલ વ્યાજ રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી. બેન્કે ઉધારેલ કમિશન, રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી. રોકડમેળ પ્રમાણે બેન્કસિલક	500	100
		27,200	
		61,000	61,000

9. રોકડમેળ અને પાસબુકની તારીજ પરથી બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવો (Preparation of Bank Reconciliation Statement from Abstracts of Cash Book and Pass Book)

જ્યારે કોઈ એક જ સમય માટે રોકડમેળ અને પાસબુકમાં નોંધાયેલ વ્યવહારોની તારીજ આપેલ હોય ત્યારે સૌપ્રથમ બંને ચોપડાઓના વ્યવહારો સરખાવવામાં આવે છે. જે વ્યવહારો રોકડમેળ અને પાસબુક બંનેમાં આપેલ તારીજમાં નોંધાયેલ હોય તો તે વ્યવહારના કારણે કોઈ તફાવત ઉદ્ભવતો નથી. તેથી તે વ્યવહારોની નોંધ બેન્ક સિલકમેળમાં થશે નહિ. જો કોઈ વ્યવહાર એક ચોપડે નોંધાયો હોય અને અન્ય ચોપડે નોંધાયો ન હોય તો તે તફાવતનું કારણ બને છે અને તેની નોંધ બેન્ક સિલકમેળમાં કરવામાં આવે છે. જે વ્યવહાર રોકડમેળમાં ઉધારેલ હોય પરંતુ પાસબુકમાં જમા કરેલ ન હોય તો તે વ્યવહાર બેન્ક સિલકમેળમાં જમા ખાનામાં તે રકમથી નોંધવામાં આવે છે. તે જ રીતે જે વ્યવહાર રોકડમેળમાં જમા કરેલ હોય પરંતુ પાસબુકમાં ઉધારેલ ન હોય તો બેન્ક સિલકમેળમાં ઉધાર ખાનામાં તે રકમથી નોંધ કરવામાં આવે છે.

રોકડમળ અને પાસબુકની માહિતી પરથી તફાવત કેવી રીતે શોધી શકાય અને તેના પરથી બેન્ક સિલકમેળ કેવી રીતે તૈયાર કરી શકાય તે ઉદાહરણ લઈને સમજીએ.

ઉદાહરણ 9 : નીચે આપેલી માહિતી પરથી નિશાંતનો એપ્રિલ 2016નો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો.

રોકડમેળ (બેન્ક ખાનું)

તારીખ	વિગત (આય/આવક)	પહોંચ નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત (આવક/વ્યય)	વાઉચર નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)	જમા
2016 એપ્રિલ 1	બાકી આગળ લાવ્યા			4000	2016 એપ્રિલ 2	પગાર ખાતે (પ્રિયાને ચેક આપ્યો)			2000	
10	તેજ ખાતે			12,000						1000
15	રીયા ખાતે			3000	5	મૂકેશ ખાતે			1600	
26	હિતેશ ખાતે			200	12	સુનિલ ખાતે			200	
					20	કમિશન ખાતે (કિશનને ચેક આપ્યો)			4000	
					24	ગુરમિત ખાતે			2000	
					29	જાનકી ખાતે			8400	
					30	બાકી આગળ લઈ ગયા				19,200
2016 મે 1	બાકી આગળ લાવ્યા			8400						

બેંક પાસબુક

તારીખ	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)	બાકી (₹)
2016				
એપ્રિલ 1	બાકી આગળ લાવ્યા	—	4000	4000
3	પ્રિયા ખાતે	2000	—	2000
12	તેજ ખાતે	—	12,000	14,000
14	સુનિલ ખાતે	1600	—	12,400
20	બેંક ચાર્જિસ	20	—	12,380
23	આદિત્ય ખાતે	—	6000	18,380
29	જાનકી ખાતે	2000	—	16,380
30	ન્યૂ ઇન્ડિયા ઇન્સ્યોરન્સ	10,000	—	6380
30	બાકી આગળ લઈ ગયા	6380	—	—
		22,000	22,000	—
મે 1	બાકી આગળ લાવ્યા		6380	6380

જવાબ :

તા. 30-4-2016ના રોજનો નિશાંતનો બેંક સિલકમેળ

અનુક્રમ નંબર	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(1)	રોકડમેળ મુજબ બેંકસિલક બેંકમાં ભરેલ પરંતુ જમા નહિ થયેલ ચેક રીયા 3000 હિતેશ 200	8400	3200
(2)	લખેલ પરંતુ ૨જૂ નહિ થયેલ ચેક મૂકેશ 1000 કભિશન (કિશન) 200 ગુરમિત 4000	5200	20
(3)	બેંકચાર્જિસ, રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ		
(4)	બેંકે ચૂકવેલ વીમા-પ્રીમિયમ, રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ		10,000
(5)	આદિત્યએ બારોબાર બેંકમાં ભરેલ ૨કમ રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી પાસબુક પ્રમાણે બેંકસિલક	6000	6380
		19,600	19,600

સમજૂતી :

- (1) એપ્રિલ માસનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવાનો હોવાથી માર્ગ મહિનાના અંતે એટલે કે તા. 31-3-2015ના એટલે કે તા. 1-4-2015ના રોજની રોકડમેળ કે પાસબુક મુજબની બાકીથી બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત કરી શકાય. અહીં રોકડમેળ મુજબ બેન્કસિલકથી બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત કરેલ છે.
- (2) રોકડમેળની આય બાજુ વર્તુળ કરેલ રકમ પાસબુકમાં જમા થયેલ નથી, જે બેન્કમાં ભરેલ પરંતુ જમા નહિ થયેલ ચેક તરીકે બેન્ક સિલકમેળમાં જમા ખાનામાં નોંધાશે. $\text{₹ } 3000 + \text{₹ } 200 = \text{₹ } 3200$
- (3) રોકડમેળની વય બાજુ વર્તુળ કરેલ રકમ પાસબુકમાં ઉધારેલ નથી જે લખેલ પરંતુ બેન્કમાં રજૂ નહિ થયેલ ચેક દર્શાવે છે. જે પાસબુકમાં ઉધારેલ નથી તેથી બેન્ક સિલકમેળમાં ઉધારનાં ખાનામાં $\text{₹ } 1000 + \text{₹ } 200 + \text{₹ } 4000 = \text{₹ } 5200$
- (4) પાસબુકમાં ઉધાર ખાનામાં વર્તુળ કરેલ રકમ બેન્કચાર્જિસ $\text{₹ } 20$ અને બેન્કે ન્યૂ ઇન્ડિયા ઇન્સ્યોરન્સને ચૂકવેલ $\text{₹ } 10,000$ દર્શાવે છે જે રોકડમેળની વય બાજુ એટલે કે જમા કરેલ નથી તેથી આ વ્યવહારો બેન્ક સિલકમેળમાં જમા ખાનામાં નોંધાશે.
- (5) પાસબુકમાં જમા ખાનામાં વર્તુળ કરેલ રકમ $\text{₹ } 6000$ ગ્રાહકે બારોબાર બેન્કમાં ભરેલ રકમની છે જે રોકડમેળની આય બાજુ એટલે કે ઉધાર બાજુ નોંધાયેલ નથી તેથી બેન્ક સિલકમેળમાં વ્યવહાર ઉધાર ખાનામાં નોંધાશે.
- (6) બેન્ક સિલકમેળની ઉધાર અને જમા બાજુનો તફાવત જમા ખાનામાં પાસબુક મુજબ બેન્કસિલક $\text{₹ } 6380$ દર્શાવે છે, જે પાસબુકની તારીજ મુજબની બેન્કસિલક છે.

ઉદાહરણ 10 : નીચેની માહિતી પરથી દિનેશનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો.

બેન્ક પાસબુક

તારીખ	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)	બાકી (₹)
2016				
જાન્યુ. 1	બાકી આગળ લાવ્યા	—	6000	6000
3	કવિશા ખાતે	1500	—	4500
4	અમિત ખાતે	—	9000	13,500
7	જ્યા ખાતે	3000	—	10,500
8	વિરાટ ખાતે	1740	—	8760
13	વિપુલ ખાતે	—	6000	14,760
15	યશ ખાતે	30,000	—	(-15,240)
18	ગુજરાત વીજ કંપની ખાતે	4200	—	(-19,440)
24	ઈવા ખાતે	18,000	—	(-37,440)
30	બેન્ક ઓવરાફ્સ્ટ વ્યાજ ખાતે	120	—	(-37,560)
31	ડિવિડન ખાતે	—	150	(-37,410)
31	બાકી આગળ લઈ ગયા	—	37,410	(-37,410)
		58,560	58,560	—

રોકડમેળ (બેન્ક ખાતું)

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત (આય/આવક)	પહોંચ નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત (જાવક/વ્યા)	વાઉચર નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)
2016 જાન્યુ. 1	બાકી આગળ લાવ્યા			5940	2016 જાન્યુ. 1	બેન્ક ચાર્જિસ ખાતે			120
1	કમિશન ખાતે (શ્રેયા પાસેથી મળેલ ચેક)			180	2	કવિશા ખાતે			1500
4	અમિત ખાતે			9000	5	પગાર ખાતે (મનનને આપેલ ચેક)			3000
5	નિશા ખાતે			15,000	7	જ્યા ખાતે			3000
10	વિપુલ ખાતે			6000	7	વિરાટ ખાતે			1740
27	વલ્લભભાઈ ખાતે			12,150	10	પ્રીતિ ખાતે			1380
31	બાકી આગળ લઈ ગયા			14,670	14	યશ ખાતે			30,000
				62,940	17	ગુજરાત વીજ કંપની ખાતે			4200
					22	ઇવા ખાતે			18,000
									62,940
					2016 ફેબ્રુ. 1	બાકી આગળ લાવ્યા			14,670

જવાબ :

દિનેશનો તા. 31-1-2016ના રોજનો બેન્ક સિલકમેળ

અનુક્રમ નંબર	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
(1)	પાસબુક મુજબ બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ ભરેલ પરંતુ બેન્કમાં જમા નહિ થયેલ ચેક નિશા 15,000 વલ્લભભાઈ 12,150	37,410	27,150
(2)	લખેલ પરંતુ બેન્કમાં રજૂ નહિ થયેલ ચેક પગાર (મનન) 3000 પ્રીતિ 1380	4380	120
(3)	બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ વ્યાજ, રોકડમેળમાં જમા નહિ કરેલ		150
(4)	મળેલ ડિવિડન્ડ, રોકડમેળમાં ઉધાર નહિ કરેલ રોકડમેળ મુજબ જમા બાકી (બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ)		14,670
		41,940	41,940

સમજૂતી :

આપેલ તારીજમાં તા. 1-1-2016ના રોજ પાસબુક મુજબ શરૂઆતની બેન્કસિલક ₹ 6000 છે, જ્યારે રોકડમેળ મુજબ શરૂઆતની બેન્કસિલક ₹ 5940 છે. તા. 1-1-2016ના રોજ રોકડમેળમાં ઉધાર બાજુ મળેલ કમિશન ₹ 180 અને તે જ તારીખે જમા બાજુ બેન્કચાર્જિસ ₹ 120 નોંધેલ છે. વાસ્તવમાં આ વ્યવહારો ડિસેમ્બર 2015ના વ્યવહારો છે, જે રોકડમેળમાં 1-1-2016ના રોજ નોંધેલ છે. આ વ્યવહારોને ધ્યાનમાં લેતાં શરૂઆતની બાકી ₹ 5940 + મળેલ કમિશન ₹ 180 – બેન્કચાર્જિસ ₹ 120 = ₹ 6000ની બેન્કસિલક મળે છે, જે પાસબુકની તા. 1-1-2016ની બેન્કસિલક પ્રમાણે મળી રહે છે. આ વ્યવહારો ડિસેમ્બર 2015ના છે, જે બેન્કે પાસબુકમાં નોંધેલ હશે; પરંતુ ડિસેમ્બર 2015ના રોજ રોકડમેળમાં નોંધાયેલ હશે નહિ, જેની નોંધ જાન્યુઆરી 2016ના રોકડમેળમાં કરતાં પાસબુક મુજબની બેન્કસિલક સાથે મળી રહે છે. અન્ય વ્યવહારોની સરખામણી કરીને જે વ્યવહારો પાસબુકમાં અને રોકડમેળમાં બંનેમાં નોંધાયેલ નથી તેની અસર બેન્ક સિલકમેળમાં આપેલ છે.

10. રોકડમેળની સુધારેલી બાકી પરથી બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવો (Preparation of Bank Reconciliation Statement from Rectified Balance of Cash Book)

આ રીતમાં બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરતાં પહેલાં સુધારેલો રોકડમળ તૈયાર કરવામાં આવે છે. જે વ્યવહારો પાસબુકમાં નોંધેલ હોય; પરંતુ તે જ સમય દરમિયાન રોકડમેળમાં નોંધેલ ન હોય તે વ્યવહારો સુધારેલ રોકડમેળમાં નોંધવામાં આવે છે.

દા.ત., પાસબુકમાં ઉધારેલ વ્યવહારો રોકડમેળમાં જમા કરેલ ન હોય તો સુધારેલ રોકડમેળમાં જમા કરવામાં આવે છે અને જે વ્યવહારો પાસબુકમાં જમા કરેલ હોય; પરંતુ રોકડમેળમાં ઉધારેલ ન હોય તો સુધારેલ રોકડમેળમાં ઉધારવામાં આવે છે.

આ ઉપરાંત રોકડમેળ તૈયાર કરવામાં કોઈ ભૂલ થયેલ હોય તો તેની યોગ્ય અસર આપીને તે ભૂલ સુધારી લેવામાં આવે છે. ત્યાર બાદ રોકડમેળ મુજબ સુધારેલ બેન્કસિલક કે ઓવરફાફ્ટ શોધવામાં આવે છે. બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરતી વખતે બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત રોકડમેળ મુજબની સુધારેલી બાકીથી કરવામાં આવે છે. બેન્ક સિલકમેળમાં ફક્ત તે જ વ્યવહારો નોંધવામાં આવે છે, જે પાસબુકમાં નોંધેલ ન હોય કારણી રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ વ્યવહારો સુધારેલ રોકડમેળમાં નોંધેલ હોવાથી તેવા વ્યવહારોની અસર બેન્ક સિલકમેળમાં આપવાની રહેતી નથી.

ઉદાહરણ 11 : સંસ્કૃતિનો રોકડમેળ તા. 31-3-2016ના રોજ ₹ 10,000 ઉધાર બાકી દર્શાવે છે. જે પાસબુક પ્રમાણોની બાકી કરતાં જુદી આવે છે. નીચેની માહિતી પરથી સુધારેલ રોકડમેળ તૈયાર કરો અને તા. 31-3-2016ના રોજનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો.

2016

માર્ચ 1	ભરેલ પરંતુ બેન્કે જમા નહિ કરેલ ચેક ₹ 7000
3	લખેલ પરંતુ રજૂ નહિ થયેલ ચેક ₹ 8000
5	મધૂરે બેન્ક ખાતામાં બારોબાર જમા કરાવેલ ચેક ₹ 4000
7	બેન્કે વસૂલ કરેલ ડિવિડન્ડ, રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી ₹ 2000
9	બેન્ક પાસબુકમાં બેન્ક વ્યાજના ₹ 200 જમા કર્યા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં નથી.
14	બેન્કમાં વટાવેલી શ્યામની હૂંડી નકરાઈ તેના બેન્કે નકરામણી ખર્ચ સાથે ₹ 5100 પાસબુકમાં ઉધાર્યા છે જેની માહિતી સંસ્કૃતિને નથી.

- 18 ₹ 4000નો ચેક મીરાને લખી આપ્યો હતો, તે બેન્કે તા. 4-4-2016ના રોજ ચૂકવેલ છે.
- 21 ₹ 2000નો ચેક વિનયે આપેલ જે બેન્કમાં ભરેલો પરંતુ રોકડમેળમાં નોંધવાનો રહી ગયેલ છે.
- 23 રોકડમેળની બાકી બીજા પાને લઈ જતાં વ્યય બાજુનો સરવાળો ₹ 1000 વધારે ગણવામાં આવ્યો હતો.
- 28 શ્લોકને ₹ 4000નો ચેક લખી આપ્યો હતો, જે બેન્કે તા. 29-3-2016ના રોજ ચૂકવી આપ્યો હતો; પરંતુ રોકડમેળમાં તે ₹ 400થી નોંધાયો હતો.

જવાબ :

સુધારેલ રોકડમેળ (બેન્ક ખાતું)

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત (આય/આવક)	પહોંચ નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત (જાવક/વ્યય)	વાઉચર નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)
2016 માર્ચ 31	બાકી આગળ લાવ્યા			10,000	2016 માર્ચ 14	શ્યામ ખાતે			5100
5	મધૂર ખાતે			4000	” 28	શ્લોક ખાતે			3600
7	ડિવિડન્ડ ખાતે			2000					
9	બેન્ક વ્યાજ ખાતે			200					
21	વિનય ખાતે			2000					
23	સરવાળાની ભૂલ ખાતે			1000	” 31	બાકી આગળ લઈ ગયા			10,500
				19,200					19,200

તા. 31-3-2016ના રોજનો સંસ્કૃતિનો બેન્ક સિલકમેળ

અનુકૂળ નંબર	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2016 માર્ચ 1	રોકડમેળ પ્રમાણે બેન્કસિલક (સુધારેલ) ભરેલ પરંતુ બેન્ક જમા નહિ કરેલ ચેક	10,500	
3	લખેલ પરંતુ બેન્ક નહિ ઉધારેલ ચેક	8000	7000
18	લખેલ પરંતુ તા. 31-3-2016 સુધી બેન્ક નહિ ચૂકવેલ ચેક	4000	
31	પાસભુક પ્રમાણેની બેન્કસિલક નોંધ : બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત સુધારેલ રોકડમેળ મુજબની બાકીથી કરેલ છે.		15,500
		22,500	22,500

ઉદાહરણ 12 : કંસારા સ્ટોર્સ સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઇન્દિયામાં બે બેન્ક ખાતા ધરાવે છે. ખાતા નંબર 900 અને ખાતા નંબર 999. તા. 30-4-2016ના રોજ રોકડમેળ મુજબ ખાતા નં. 900માં ₹ 6000ની સિલક છે, જ્યારે ખાતા નં. 999માં ₹ 4000નો ઓવરડ્રાફ્ટ છે. નીચેની માહિતી પરથી કંસારા સ્ટોર્સનો સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઇન્દિયાનો ખાતા નંબર 900નો એપ્રિલ માસનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો.

- (1) ₹ 12,000ના ચેક ખાતા નંબર 900 અને ₹ 6000ના ચેક ખાતા નંબર 999માં ભર્યો હતા. બેન્ક પાસભુકમાં ભૂલથી ખાતા નંબર 900ની રકમ ખાતા નંબર 999માં અને ખાતા નંબર 999ની રકમ ખાતા નંબર 900માં જમા કરી દીધી છે.

- (2) ₹ 4000નો ચેક ખાતા નંબર 999માંથી લખી આપ્યો હતો, જે હજુ સુધી બેન્કમાં ચુકવણી માટે રજૂ થયો નથી.
  - (3) કુલ ₹ 4000ના ચેક ખાતા નંબર 900માં ભર્યા હતા, જેમાંથી ₹ 1200નો એક ચેક બેન્કે ભૂલથી ખાતા નંબર 999માં જમા આપી દીધો છે.
  - (4) ₹ 1400નો એક ચેક ખાતા નંબર 999માંથી લખી આપ્યો હતો, જેની ચુકવણી કરીને બેન્ક દ્વારા રકમ ખાતા નંબર 900માં ઉધારવામાં આવી છે.
  - (5) એક ગ્રાહકે ₹ 3000 અને ₹ 4000 બારોબાર અનુકૂળ ખાતા નંબર 999 અને ખાતા નંબર 900માં ભરાવી દીધા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવામાં આવી નથી.
  - (6) બેન્કે ₹ 200 બેન્કચાર્જિસ તરીકે ખાતા નંબર 900માં ઉધાર્ય છે અને ₹ 160 બેન્ક વ્યાજ તરીકે ખાતા નંબર 999માં જમા કર્યા છે, જે રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી.
  - (7) ₹ 4000ના ચેક ખાતા નંબર 900માંથી લખી આપ્યા હતા, જેમાંથી ₹ 1600ના ચેક હજુ સુધી ચુકવણી માટે રજૂ થયા નથી.

જવાબ : કુંસારા સ્ટોર્સનો તા. 30-4-2016ના રોજનો ખાતા નંબર 900નો બેંક સિલિકમેળ

અનુક્રમ નંબર	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	રોકડમેળ મુજબની બેન્કસિલક (1) ખાતા નંબર 900નો ₹ 12,000નો ચેક બેન્કે ભૂલથી ખાતા નંબર 999માં જમા આપેલ. (2) ખાતા નંબર 999નો ₹ 6000નો ચેક બેન્કે ભૂલથી ખાતા નંબર 900માં જમા આપેલ.	6000 6000	12,000
3	₹ 1200નો ચેક બેન્કે ખાતા નંબર 900માં જમા આપેલ નથી (ભૂલથી બેન્કે ખાતા નંબર 999માં જમા આપેલ)		1200
4	બેન્કે ભૂલથી ખાતા નંબર 900માં ઉધારેલ ચેક જે ખાતા નંબર 999માંથી લખેલ હતો.		1400
5	ગ્રાહકે બારોબાર બેન્કમાં ભરાવેલ ૨કમ	4000	
6	બેન્કચાર્જિસ, રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી		200
7	લખેલ પરંતુ ૨જૂ નહિ થયેલ ચેક પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલક	1600	2800
		17,600	17,600

નોંધ : (1) વ્યવહાર નંબર 2ની નોંધ થશે નહિ, કારણ કે આ વ્યવહાર ખાતા નંબર 999ને લગતો છે.
(2) વ્યવહાર નંબર 6માં બેન્ક વ્યાજ ₹ 160નો વ્યવહાર ખાતા નંબર 999ને લગતો છે, જે નોંધાશે નહિ.

स्वाध्याय

1. દુરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

- (1) બેન્ક સિલકમેળ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે.

(અ) બેન્ક (બ) વેપારી
 (ક) બેન્ક અને વેપારી બંને (દ) ઓડિટર

- (2) બેન્ક સિલકમેળ ..... છે, ... નથી.
 (અ) ખાતું, પત્રક (બ) પેટાનોંધ, ખાસ આમનોંધ
 (ક) પત્રક, ખાતું (ડ) રોકડમેળનો ભાગ, પાસબુકનો ભાગ
- (3) પાસબુક એ ..... છે.
 (અ) બેન્કના ચોપડે વેપારીના ખાતાનો ઉતારો
 (બ) વેપારીના ચોપડે બેન્ક સાથેના વ્યવહારોનો ઉતારો
 (ક) બેન્ક સિલકમેળનો ભાગ
 (દ) વેપારીએ તૈયાર કરેલ પેટાનોંધ
- (4) બેન્ક સિલકમેળનો મુજબ ઉદ્દેશ ..... વચ્ચે તફાવતની મેળવણી કરવાનો છે.
 (અ) રોકડમેળની શરૂઆતની બાકી અને આખર બાકી
 (બ) પાસબુકની શરૂઆતની બાકી અને આખર બાકી
 (ક) પાસબુક મુજબ રોકડમેળ મુજબ જે-તે સમયની આખર બાકી
 (દ) પાસબુક મુજબ અને રોકડમેળ મુજબ જે-તે સમયની શરૂઆતની બાકી
- (5) બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવાથી ..... જાહી શકાય છે.
 (અ) પાસબુકમાં થયેલ ભૂલો
 (બ) રોકડમેળમાં થયેલ ભૂલો
 (ક) પાસબુક અને રોકડમેળમાં નહિ નોંધાયેલ વ્યવહારો
 (દ) ઉપરની બધી જ બાબતો
- (6) બેન્ક સાથેના વ્યવહારોનું પત્રક ..... , ... ને મોકલે છે.
 (અ) વેપારી, ગ્રાહકો (બ) વેપારી, બેન્ક
 (ક) બેન્ક, વેપારી (દ) ગ્રાહકો, વેપારી
- (7) રોકડમેળ મુજબ બેન્કસિલક એટલે ..... બાકી.
 (અ) ઉધાર (બ) જમા
 (ક) ઉધાર અથવા જમા (દ) ઉધાર અને જમા
- (8) રોકડમેળ મુજબ બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ એટલે ..... બાકી.
 (અ) ઉધાર (બ) જમા
 (ક) ઉધાર અથવા જમા (દ) ઉધાર અને જમા
- (9) પાસબુક મુજબ જમા બાકી એટલે ..... .
 (અ) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ
 (બ) બેન્કસિલક
 (ક) એવી બાકી જેના પર બેન્ક વેપારી પાસેથી વ્યાજ વસૂલ કરે છે.
 (દ) (અ) અને (ક) બંને
- (10) પાસબુક મુજબ ઉધાર બાકી એટલે ..... .
 (અ) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ
 (બ) બેન્કસિલક
 (ક) એવી બાકી જેના પર બેન્ક વેપારીને વ્યાજ આપે છે.
 (દ) (અ) અને (ક) બંને

2. નીચેના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં જવાબ લખો :

- (1) બેન્ક સિલકમેળ ક્યારે અને કોણા દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે ?
- (2) બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ જણાવો.
- (3) બેન્ક સિલકમેળમાં ક્યા વ્યવહારો નોંધવામાં આવે છે ?
- (4) બેન્ક સિલકમેળમાં ક્યા વ્યવહારો નોંધવામાં આવતા નથી ?
- (5) પાસબુકમાં ઉધાર ખાનાનો સરવાળો અને રોકડમેળમાં ઉધાર બાજુનો સરવાળો વધારે હોય તો શું ગણાય ?
- (6) બેન્ક સિલકમેળનું બીજું નામ શું છે ?
- (7) પાસબુક મુજબ જમા બાકી જ્યારે રોકડમેળ મુજબ ઉધાર બાકી એટલે બેન્કસિલકનું કારણ જણાવો.

3. નીચેના પ્રશ્નોના બે કે ત્રણ વાક્યમાં જવાબ આપો અથવા માગ્યા મુજબ ટૂંકમાં જવાબ આપો :

- (1) બેન્ક સિલકમેળ એટલે શું ?
- (2) રોકડમેળ મુજબ બેન્કસિલક અને પાસબુક મુજબ બેન્કસિલક વચ્ચે તફાવતનાં કોઈ પણ ત્રણ કારણો જણાવો.
- (3) બેન્ક સિલકમેળમાં ઉધાર અને જમા ખાનામાં તફાવત નોંધવાનો નિયમ સમજાવો.
- (4) તા. 31-3-2016ના રોજ રમેશનો રોકડમેળ ₹ 10,000 બેન્કસિલક દર્શાવે છે. તા. 31-3-2016ના રોજ ગ્રાહકો પાસેથી મળેલ પરંતુ બેન્કમાં ભરવાના બાકી ચેકો ₹ 5000ના હાથ પર છે જ્યારે ₹ 7000ના લખેલ ચેકો બેન્કમાં તા. 31-3-2016 સુધી રજૂ થયા નથી. ₹ 8000નો ચેક બેન્કમાં તા. 29-3-2016ના રોજ ભરેલ જે નકરાયેલ છે તેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવાની બાકી છે. તા. 31-3-2016ના રોજ પાસબુક મુજબ બેન્કસિલક શું હશે ?
- (5) તા. 30-4-2016ના રોજ પાસબુક ઉધાર બાકી ₹ 6000 દર્શાવે છે. એપ્રિલ, 2016 દરમિયાન બેન્કે આપેલ વ્યાજ ₹ 200 અને વસૂલ કરેલ બેન્કચાર્જિસ ₹ 50 રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી, જ્યારે ₹ 4000ના ચેકો લખેલ પરંતુ બેન્કમાં રજૂ થયેલ નથી. તા. 29-4-2016ના રોજ તા. 2-5-2016ના રોજ પાકતી ₹ 7000ની લેણીહૂંડી બેન્કમાં વસૂલાત માટે મોકલેલ હતી. તા. 30-4-2016ના રોજ રોકડમેળ કઈ બાકી કેટલી રકમથી દર્શાવતો હશે ?
- (6) તા. 1-1-2016ના રોજ રોકડમેળ ₹ 3000ની બેન્કસિલક દર્શાવે છે, જ્યારે તા. 31-1-2016ના રોજ રોકડમેળ ₹ 1000નો બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ દર્શાવે છે. તા. 1-1-2016ના રોજ પાસબુક ₹ 4000ની બેન્કસિલક દર્શાવે છે. જાન્યુઆરી, 2016 માટે તૈયાર કરવામાં આવતા બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત કઈ બાકીથી કરશો ? શા માટે ?

4. તા. 31-12-2015ના રોજ શ્રી સુધીરનો રોકડમેળ ₹ 5000ની બેન્કસિલક દર્શાવે છે. નીચેની માહિતી પરથી તેમનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :

- (1) તા. 29-12-2015ના રોજ ₹ 8000ના ચેક બેન્કમાં ભરેલ પરંતુ તા. 31-12-2015 સુધી આ ચેક બેન્કે પાસબુકમાં જમા કરેલ નથી.
- (2) ₹ 6000નો ચેક તા. 30-12-2015ના રોજ બેન્કમાં વસૂલાત માટે મોકલેલ જે તા. 31-12-2015 સુધી બેન્કે વસૂલ કરેલ નથી.
- (3) ₹ 3000નું વીજળીબિલ ચૂકવવા માટે તા. 28-12-2015ના રોજ ચેક આપેલ જે તા. 31-12-2015 સુધી બેન્કે પાસબુકમાં વ્યાજના નથી.
- (4) ₹ 2000નો ચેક તા. 27-12-2015ના રોજ લખીને લેણાદારને આપેલ પરંતુ તા. 31-12-2015 સુધી આ ચેક બેન્કમાં રજૂ થયેલ નથી.
- (5) બેન્કે પાસબુકમાં વ્યાજના ₹ 80 જમા કર્યે છે, જે રોકડમેળમાં ઉધારેલ નથી.
- (6) બેન્કે ₹ 100 બેન્કચાર્જિસના પાસબુકમાં ઉધારેલ છે, જે રોકડમેળમાં જમા કરેલ નથી.

5. નરેશનો રોકડમેળ તા. 31-3-2016ના રોજ બેન્ક ખાતાની જમા બાકી ₹ 12,000 દર્શાવે છે, જે પાસબુક સાથે મળતી નથી. પાસબુક અને રોકડમેળની સરખામણી કરતાં નીચે મુજબની માહિતી મળી તેના પરથી નરેશનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :
- (1) ₹ 10,000નો ચેક તા. 28-3-2016ના રોજ બેન્કમાં ભરવામાં આવ્યો હતો; પરંતુ આ ચેક બેન્કે હજુ સુધી પાસબુકમાં નોંધેલ નથી.
  - (2) તા. 30-3-2016ના રોજ બેન્કે જમા કરેલ વ્યાજના ₹ 160 રોકડમેળમાં નોંધાયા નથી.
  - (3) એક ગ્રાહકે ₹ 10,000 બારોબાર બેન્ક ખાતામાં ભરેલ છે, જેની માહિતી તા. 31-3-2016 સુધી મળી ન હતી.
  - (4) બેન્કમાં ભરેલ; પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેક ₹ 8000.
  - (5) લખેલ અને બેન્ક ચૂકવેલ; પરંતુ રોકડમેળમાં નહિ નોંધેલ ચેક ₹ 6000.
  - (6) બેન્કમાં વટાવેલી ₹ 3000ની લેણીદારી નકરાઈ અને બેન્ક નકરામણી ખર્ચ ₹ 40 સહિતની રકમ પાસબુકમાં નોંધેલ છે, જેની જાણ નરેશને નથી.
  - (7) રોકડમેળની આય બાજુનો સરવાળો ભૂલથી ₹ 2000 ઓછો કરવામાં આવ્યો હતો.
  - (8) લખેલ પરંતુ ચુકવણી માટે રજૂ નહિ થયેલ ચેક ₹ 1000
  - (9) ભરેલ પરંતુ બેન્કમાં જમા નહિ થયેલ ચેક ₹ 1500.
  - (10) બેન્કે ₹ 80 બેન્ક કમિશનના ઉધાર્યા છે, જેની રોકડમેળમાં નોંધ નથી.
6. ગૌરાંગની પાસબુક પ્રમાણે તા. 31-3-2016ના રોજ જમા બાકી ₹ 10,000 હતી, જે રોકડમેળ પ્રમાણોની બેન્કસિલક સાથે મળતી ન હતી. પાસબુક અને રોકડમેળ સરખાવતાં નીચે મુજબની માહિતી પ્રાપ્ત થઈ તેના પરથી ગૌરાંગનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :
- (1) ₹ 7000નો ચેક લખેલો અને રોકડમેળમાં નોંધેલો પરંતુ લેણદારોને આપવાનો રહી ગયો હતો.
  - (2) ₹ 12,000નો ચેક તા. 29-3-2016ના રોજ બેન્કમાં ભરવામાં આવ્યો હતો, જે બેન્ક તા. 1-4-2016ના રોજ જમા આવ્યો છે.
  - (3) ₹ 6000 બેન્કે વીમા-પ્રીમિયમના ચૂકવ્યા છે, જેની જાણ ગૌરાંગને તા. 1-4-2016ના રોજ થઈ.
  - (4) એક ગ્રાહકે ₹ 5000 બેન્કમાં બારોબાર ભરાવી દીધા છે, જેના અંગે રોકડમેળમાં નોંધ કરવામાં આવી નથી.
  - (5) બેન્કે વ્યાજના ₹ 200 પાસબુકમાં જમા કરેલા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં કરેલ નથી.
  - (6) ₹ 6700નો ચેક બેન્કમાં ભર્યો હતો, તે નકરાયો હતો, તેની માહિતી તા. 1-4-2016ના રોજ મળી.
  - (7) ₹ 18,000ના ચેકો લખેલા પરંતુ તેમાંથી ફક્ત ₹ 6000ના ચેકો તા. 31-3-2016 સુધી ચુકવણી માટે રજૂ થયા છે.
  - (8) ₹ 32,000ના ચેકો બેન્કમાં ભરેલા જેમાંથી ₹ 7000ના ચેકો બેન્કમાં તા. 31-3-2016 સુધી જમા થયા છે.
  - (9) ₹ 1800નો એક ચેક બેન્કમાં ભરેલો, તેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવાની રહી ગઈ છે.
  - (10) બેન્ક પાસબુકમાં બેન્કચાર્જસના ₹ 20 ઉધાર્યા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં થઈ નથી.
7. આદિત્યનો રોકડમેળ તા. 31-10-2015ના રોજ ₹ 9000 બેન્કસિલક દર્શાવતો હતો, જે પાસબુક પ્રમાણોની બેન્કની બાકી સાથે મળતી ન હતી. નીચેની માહિતી પરથી આદિત્યનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :
- (1) ₹ 51,000ના ચેક બેન્કમાં ભરેલા, જેમાંથી ₹ 41,000ના ચેક તા. 31-10-2015 સુધી બેન્કમાં જમા થયેલ છે.
  - (2) ₹ 2300નો એક ચેક લખેલો અને રોકડમેળમાં નોંધેલ; પરંતુ લેણદારને આપવાનો રહી ગયેલ છે.
  - (3) બેન્ક ઇલેક્ટ્રોનિક કલીયરિંગ સર્વિસથી વીમા-પ્રીમિયમના ₹ 1700 ચૂકવ્યા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવામાં આવી નથી.

- (4) એક ગ્રાહકે આદિત્યના બેન્ક ખાતામાં ₹ 3200 બારોબાર જમા કરાવી દીધેલ, જેની જાણકારી આદિત્યને તા. 2-11-2015ના રોજ મળી.
- (5) બેન્કે નોંધેલ બેન્કચાર્જિસ ₹ 70 રોકડમેળમાં ભૂલથી બે વાર નોંધાઈ ગયા છે.
- (6) ₹ 6750નો ચેક તા. 27-10-2015ના રોજ બેન્કમાં ભરેલ તે નકરાયો, જેની માહિતી આદિત્યને તા. 1-11-2015ના રોજ મળી.
- (7) ₹ 4780ના ચેક લખેલા, જેમાંથી ₹ 1770ના ચેક તા. 2-11-2015ના રોજ બેન્કમાં રજૂ થયા હતા.
- (8) ₹ 1320નો ચેક બેન્કમાં ભરેલ પરંતુ તેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવામાં આવી નથી. આ ચેક તા. 31-10-2015 સુધી બેન્ક દ્વારા વસૂલ થયેલ નથી.
- (9) બેન્કે પાસબુકમાં ₹ 130 બેન્ક વ્યાજના જમા કર્યા છે અને બેન્કચાર્જિસના ₹ 60 ઉધાર્યા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.
- (10) રોકડમેળની આયબાજુનો સરવાળો ભૂલથી ₹ 900 વધારે લેવાઈ ગયો છે.
- (11) ₹ 1200ની લેઝીહૂંડી બેન્કમાં વટાવેલ જે તા. 28-10-2015ના રોજ નકરાયેલ અને બેન્કે નકરામણી ખર્ચ ₹ 20 સહિત પાસબુકમાં ઉધારેલ; પરંતુ હૂંડી નકરાયાની નોંધ તા. 31-10-2015 સુધી રોકડમેળમાં થયેલ નથી.
- (12) એક માસ બાદ પાકતી ₹ 700ની દેવીહૂંડી બેન્ક મારફત ₹ 30ના રીબેટથી તા. 30-10-2015ના રોજ ચૂકવેલ જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.

8. નીચેની માહિતી પરથી પ્રિયલનો ડિસેમ્બર 2015નો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :

- (1) રોકડમેળ મુજબ બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ (તા. 31-12-2015) ₹ 710.
પાસબુક મુજબ બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ (તા. 1-12-2015) ₹ 261
(2) બેન્કમાં ભરેલ ચેક અને તેમને પાસબુકમાં જમા કર્યાની માહિતી નીચે મુજબ છે :

રકમ (₹)	બેન્કમાં ચેક ભર્યા તારીખ	પાસબુકમાં જમા કર્યા તારીખ
2300	15-12-2015	18-12-2015
7200	17-12-2015	17-12-2015
4600	27-12-2015	1-1-2016
1500	30-12-2015	2-1-2016

- (3) લખેલ અને બેન્કમાં રજૂ થયેલ ચેકની માહિતી નીચે મુજબ છે :

રકમ (₹)	ચેક લખ્યા તારીખ	બેન્કમાં રજૂ થયા તારીખ
8200	26-12-2015	28-12-2015
9300	28-12-2015	1-1-2016
7100	29-12-2015	31-12-2015
1300	31-12-2015	2-1-2016

- (4) બેન્કે પાસબુકમાં જમા કરેલ વ્યાજ ₹ 400 રોકડમેળમાં ભૂલથી વ્યય બાજુ નોંધેલ છે.
(5) પ્રિયલ વતી બેન્કે ડિવિડના ₹ 360 વસૂલ કર્યા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવાની બાકી છે.
(6) ઓવરડ્રાફ્ટના વ્યાજના ₹ 120 બેન્કે પાસબુકમાં નોંધેલ પરંતુ આ વ્યવહારની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.
(7) ચેક દ્વારા કરેલ વેચાણના ₹ 2300 બેન્કે પ્રિયલના અંગત ખાતામાં નોંધેલ છે.

- (8) પ્રિયલની વિનંતીથી બેન્ક ઉધારેલ બેન્કચાર્જિસ ₹ 380 જતા કરેલ છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.
- (9) લખેલ ચેકમાં સહી કરવાનું ભૂલાઈ ગયેલ હોવાથી બેન્ક ₹ 2000નો ચેક પરત આપેલ છે.
- (10) બેન્કમાં વસૂલાત માટે મોકલેલ હુંડીના ₹ 3000 બેન્ક ₹ 100 ચાર્જિસ લઈ વસૂલ કરેલ છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવાની બાકી છે.
9. નીચેની માહિતી પરથી ધરમસિંહનો તા. 29-2-2016ના રોજનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :
- (1) બેન્કમાં ભરેલ પરંતુ વસૂલ નહિ થયેલ ચેક ₹ 5200.
  - (2) લખેલ પરંતુ બેન્કમાં રજૂ નહિ થયેલ ચેક ₹ 37,000.
  - (3) મળેલ ચેક રોકડમેળમાં નોંધેલ છે; પરંતુ બેન્કમાં ભરવા માટે મોકલેલ નથી ₹ 9900.
  - (4) બેન્કમાં ભરેલ ચેક નકરાયેલ, જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી ₹ 1650.
  - (5) બેન્ક વસૂલ કરેલ રોકાણો પરનું વ્યાજ ₹ 1900.
  - (6) ધરમસિંહની સૂચના મુજબ બેન્ક ચૂક્યેલ ડિમેટ ચાર્જિસ ₹ 1320 રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી.
  - (7) રોકડ ખરીદીની નોંધ રોકડમેળની જાવક બાજુ બેન્ક ખાનામાં નોંધેલ ₹ 8300.
  - (8) લખેલ પરંતુ લેણદારોને આપવાનો રહી ગયેલ ચેક ₹ 4160.
  - (9) ધરમસિંહે તેના અંગત બેન્ક ખાતામાંથી લખેલ ચેક બેન્ક ધંધાના બેન્ક ખાતામાં ઉધારેલ ₹ 3340.
  - (10) રોકડમેળની વ્યય બાજુ બેન્ક ખાનાનો વધારે લેવાયેલ સરવાળો ₹ 1180.
  - (11) ₹ 6400નો લખેલ ચેક ટેક્નિકલ કારણોસર નકરાયેલ, ચેક નકરાયાની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.
  - (12) બેન્ક જમા કરેલ વ્યાજ ₹ 1240 અને ઉધારેલ કમિશન ₹ 1160, રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.
- તા. 29-2-2016ના રોજ ધરમસિંહની પાસબુક ₹ 4000 ઓવરડ્રાફ્ટ દર્શાવતી હતી.
10. નીચે આપેલી માહિતી પરથી મેકવાનનો મે, 2016નો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :

રોકડમેળ (બેન્ક ખાતું)

ઉધાર		જમા							
તારીખ	વિગત (આય/આવક)	પહોંચ નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત (જાવક/વ્યય)	વાઉચર નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)
2016 મે 1	બાકી આગળ લાવ્યા			6000	2016 મે 3 18,000 4500 300 28,800	ભાડા ખાતે (રમાને ચેક આપ્યો)			3000
	તપન ખાતે			18,000		ઘનશ્યામ ખાતે			1500
	વિશ્વા ખાતે			4500		પ્રકાશ ખાતે			2400
	શાન ખાતે			300		કમિશન ખાતે (ચિંતનને ચેક આપ્યો)			300
						રજની ખાતે			6000
						હરેશ ખાતે			3000
						બાકી આગળ લઈ ગયા			12,600
									28,800
2016 જૂન 1	બાકી આગળ લાવ્યા			12,600					

બેન્ક પાસબુક

તારીખ	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)	બાકી (₹)
2016 મે 1	બાકી આગળ લાવ્યા	—	6000	6000
4	રમા ખાતે	3000	—	3000
10	તપન ખાતે	—	18,000	21,000
15	પ્રકાશ ખાતે	2400	—	18,600
21	બેન્કચાર્જિસ	30	—	18,570
22	કુંજલ ખાતે	—	9000	27,570
30	હરેશ ખાતે	3000	—	24,570
30	જય ખાતે	15,000	—	9570
31	બાકી આગળ લઈ ગયા	9570	—	—
		33,000	33,000	—
જૂન 1	બાકી આગળ લઈ ગયા	—	9570	9570

11. નીચેની માહિતી પરથી સંજયનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :

બેન્ક પાસબુક

તારીખ	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)	બાકી (₹)
2016 માર્ચ 1	બાકી આગળ લાવ્યા	—	3000	3000
2	પુનમ ખાતે	750	—	2250
5	અમીના ખાતે	—	4500	6750
8	ધર્મશ ખાતે	1500	—	5250
9	અશ્વિન ખાતે	870	—	4380
12	દેસાઈ ખાતે	—	3000	7380
14	ભરત ખાતે	15,000	—	(7620)
17	બકુલ ખાતે	2100	—	(9720)
23	દલાલ ખાતે	9000	—	(18,720)
26	બેન્ક વ્યાજ ખાતે	60	—	(18,780)
28	રિવિડન્ડ ખાતે	—	75	(18,705)
31	બાકી આગળ લઈ ગયા	—	18,705	(18,705)
		29,280	29,280	—

રોકડમેળ (બેન્ક ખાનુ)

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત (આય/આવક)	પહોંચ નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત (જાવક/વ્યય)	વાઉચર નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)
2016 માર્ચ 1	બાકી આગળ લાવ્યા			2970	2016 માર્ચ 1	બેન્ક ચાર્જિસ ખાતે			60
1	કમિશન ખાતે (અલ્યા પાસેથી મળેલ ચેક)			90	2	પુનમ ખાતે			750
4	અમીના ખાતે			4500	6	પગાર ખાતે (અતુલને આપેલ ચેક)			1500
6	અરવિંદ ખાતે			7500	8	ધર્મશ ખાતે			1500
12	દેસાઈ ખાતે			3000	8	અધ્યિન ખાતે			870
28	આશિષ ખાતે			6075	12	પ્રદીપ ખાતે			690
31	બાકી આગળ લઈ ગયા			7335	13	ભરત ખાતે			15,000
					16	બફુલ ખાતે			2100
					23	દલાલ ખાતે			9000
				31,470					31,470
					2016 એપ્રિલ 1	બાકી આગળ લાવ્યા			7335

12. બલરામનો રોકડમેળ તા. 30-4-2016ના રોજ ₹ 40,000 ઉધાર બાકી દર્શાવે છે. જે પાસબુક પ્રમાણોની બાકી કરતાં જુદી આવે છે. નીચેની માહિતી પરથી સુધારેલ રોકડમેળ તૈયાર કરો અને તા. 30-4-2016ના રોજનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :

2016

- એપ્રિલ 1 ભરેલ પરંતુ બેન્કે જમા નહિ કરેલ ચેક ₹ 28,000
- 4 લખેલ પરંતુ રજૂ નહિ થયેલ ચેક ₹ 32,000
- 6 બન્ટીએ બેન્ક ખાતામાં બારોબાર જમા કરાવેલ ચેક ₹ 12,000
- 6 કંપનીએ નેશનલ ઇલેક્ટ્રોનિક ફંડ ટ્રાન્સફરથી બલરામના બેન્ક ખાતામાં ડિવિડિન્ડના જમા કરાવેલ, જે રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી, ₹ 8000
- 10 બેન્ક પાસબુકમાં બેન્ક વ્યાજના ₹ 800 જમા કર્યા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં નથી.
- 13 બેન્કમાં વટાવેલી પ્રભાશંકરની હુંડી નકરાઈ તેના બેન્કે નકરામણી ખર્ચ સાથે ₹ 15,300 પાસબુકમાં ઉધાર્યા છે, જેની માહિતી બલરામને નથી.
- 20 તા. 18-4-2016ના રોજ ₹ 12,000નો ચેક સીમાને લખી આય્યો હતો, તે ચેક બેન્કે તા. 2-5-2016ના રોજ ચુકવેલ છે.
- 22 ₹ 6000નો ચેક ભાગવે આપેલ જે બેન્કમાં ભરેલો પરંતુ રોકડમેળમાં નોંધવાનો રહી ગયેલ છે.
- 25 રોકડમેળની બાકી બીજા પાને લઈ જતાં વ્યય બાજુનો સરવાળો ₹ 4000 વધારે ગણવામાં આવ્યો હતો.
- 29 બી.એસ.એન.એલ.ને ટેલિફોન બિલનાં ₹ 12,000નો ચેક લખી આય્યો હતો, જે બેન્કે તા. 30-4-2016ના રોજ ચુકવી આય્યો હતો; પરંતુ રોકડમેળમાં તે ₹ 1200થી નોંધાયો હતો.

13. અંબિકા ઇલેક્ટ્રિકલ્સ, બેન્ક ઓફ બરોડામાં બે બેન્ક ખાતા ધરાવે છે. ખાતા નંબર 100 અને ખાતા નંબર 101. તા. 31-3-2016ના રોજ રોકડમેળ મુજબ ખાતા નંબર 100માં ₹ 9000ની સિલક છે. જ્યારે ખાતા નંબર 101માં ₹ 6000નો ઓવરડ્રાફ્ટ છે. નીચેની માહિતી પરથી અંબિકા ઇલેક્ટ્રિકલ્સનો ખાતા નંબર 100નો માર્ય માસનો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :
- (1) ₹ 10,000ના ચેક ખાતા નંબર 100 અને ₹ 8000ના ચેક ખાતા નંબર 101માં ભર્યા હતા. બેન્કે પાસબુકમાં ભૂલથી ખાતા નંબર 100ની રકમ ખાતા નંબર 101માં અને ખાતા નંબર 101ની રકમ ખાતા નંબર 100માં જમા કરી દીધો છે.
  - (2) ₹ 3000નો ચેક ખાતા નંબર 101માંથી લખી આપ્યો હતો, જે હજુ સુધી બેન્કમાં ચુકવણી માટે રજૂ થયો નથી.
  - (3) કુલ ₹ 9000ના ચેક ખાતા નંબર 100માં ભર્યા હતા, જેમાંથી ₹ 2500નો એક ચેક બેન્કે ભૂલથી ખાતા નંબર 101માં જમા આપી દીધો છે.
  - (4) ₹ 2600નો એક ચેક ખાતા નંબર 101માંથી લખી આપ્યો હતો, જેની ચુકવણી કરીને તે રકમ ખાતા નંબર 100માં ઉધારવામાં આવી છે.
  - (5) એક ગ્રાહકે ₹ 2000 અને ₹ 800 બારોબાર અનુકૂળ ખાતા નંબર 101 અને ખાતા નંબર 100માં ભરાવી દીધા છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં કરવામાં આવી નથી.
  - (6) બેન્કે ₹ 300 બેન્કયાર્જિસ તરીકે ખાતા નંબર 100માં ઉધાર્યા છે અને ₹ 170 બેન્ક વ્યાજ તરીકે ખાતા નંબર 101માં જમા કર્યા છે, જે રોકડમેળમાં નોંધાયેલ નથી.
  - (7) ₹ 7000ના ચેક ખાતા નંબર 100માંથી લખી આપ્યા હતા, જેમાંથી ₹ 1200ના ચેક હજુ સુધી ચુકવણી માટે રજૂ થયા નથી.
14. પરેશનાં રોકડમેળ તા. 31-3-2015ના રોજ ₹ 10,000 બેન્કસિલક દર્શાવે છે. આ સિલક પાસબુક પ્રમાણેની બેન્કસિલક સાથે મળતી નથી. નીચેની માહિતી પરથી માર્ય, 2015નો બેન્ક સિલકમેળ તૈયાર કરો :
- (1) ₹ 30,000ના ચેક માર્ય માસ દરમિયાન બેન્કમાં ભરેલ જેમાંથી ₹ 16,000ના ચેક 2-એપ્રિલના રોજ બેન્કમાં જમા થયેલ.
  - (2) ₹ 16,000ના ચેક માર્ય માસ દરમિયાન લખેલ જેમાથી ₹ 10,000ના ચેક 31મી માર્ય સુધી બેન્કમાં રજૂ થયેલ.
  - (3) માર્ય માસ દરમિયાન અંગત આવકવેરાના ₹ 5000 ધંધાના બેન્ક ખાતામાંથી ચુકવેલ જેની નોંધ રોકડમેળમાં કરેલ નથી.
  - (4) 31મી માર્યના રોજ બેન્ક વ્યાજના ₹ 120 જમા કરેલ અને બેન્કયાર્જિસના ₹ 50 ઉધારેલ જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.
  - (5) 30 માર્યના રોજ ₹ 1650નો ચેક મળેલ જે બેન્કમાં ભરેલ નથી.
  - (6) એક દેવાદારે બારોબાર બેન્કમાં ₹ 680 જમા કરાવેલ જે રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.
  - (7) રોકડ વેચાડા ₹ 2000ની નોંધ રોકડમેળમાં બેન્ક ખાનામાં કરેલ છે.
  - (8) ફેબ્રુઆરી, 2015 દરમિયાન ₹ 3600ની વટાવેલ હુંડી માર્ય માસ દરમિયાન પાક્યા તારીખે નકરાતાં બેન્ક નકરામણી ખર્ચ ₹ 100 સહિત પાસબુકમાં નોંધેલ છે, જેની નોંધ રોકડમેળમાં થયેલ નથી.
  - (9) ₹ 600 શેર પર મળેલ ડિવિડિન્ડ પાસબુકમાં નોંધાયેલ છે જે રોકડમેળમાં નોંધેલ નથી.
  - (10) બેન્કે પરેશની સૂચના મુજબ વીમા-પ્રીમિયમ ₹ 4500 ચુકવેલ છે, જે રોકડમેળમાં નોંધવાના બાકી છે.

15. નીચેની માહિતી પરથી માર્ગિનો બેંક સિલકમેળ તૈયાર કરો :

બેંક પાસબુક

તારીખ	વિગત	ઉધાર (₹)	જમા (₹)	બાકી (₹)
2015 દિસે. 1	બાકી આગળ લાવ્યા	—	4000	4000
6	અમદાવાદ ઇલેક્ટ્રિસિટી કંપની ખાતે	3200	—	800
10	મયંક ખાતે	—	2000	2800
15	દિવ્યાંગ ખાતે	1600	—	1200
19	ડિવિડન્ડ ખાતે	—	300	1500
22	અમીના ખાતે	900	—	600
27	બેંક કમિશન ખાતે	20	—	580
30	આહના ખાતે	500	—	80
31	બાકી આગળ લઈ ગયા	80	—	80
		6300	6300	—

રોકડમેળ (બેંક ખાનું)

ઉધાર	જમા								
તારીખ	વિગત (આય/આવક)	પહોંચ નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત (જવક/વ્યય)	વાઉચર નંબર	ખા. પા.	રકમ (₹)
2015 દિસે. 1	બાકી આગળ લાવ્યા			4000	2015 દિસે. 4	અમદાવાદ ઇલેક્ટ્રિસિટી કંપની ખાતે			3200
10	મયંક ખાતે			2000		પ્રેમલ ખાતે			700
12	ગૌરાંગ ખાતે			1900	8	સેલ્સ ઇન્સિયા ખાતે			2000
15	ભૂપેન્દ્ર ખાતે			2400	11	કમલ ખાતે			400
22	ચાંદની ખાતે			3200	16	અમીના ખાતે			900
28	કમિશન ખાતે (મીરા પાસેથી મળેલ ચેક)			600	20	વ્યાજ ખાતે			5000
					26	(બેંક ઓફ ઇન્સિયાને આપેલ ચેક)			1900
				14,100	31	બાકી આગળ લઈ ગયા			14,100

જવાબો (Answers)

स्वाध्याय १

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :
 (1) (અ)   (2) (સ)   (3) (અ)

स्वाध्याय 2

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :
(1) (અ)   (2) (ક)   (3) (સ)

स्वाध्याय ३

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

(1) (અ)   (2) (ક)   (3) (સ)   (4) (બ)   (5) (અ)   (6) (બ)

અધ્યાય 4

૫. વ્યવહાર પરથી આમનાવ :

  - (1) રોકડ ખાતે ઓ રૂ 10,000, તે મૂડી ખાતે રૂ 10,000
  - (2) ખરીદખાતે ઓ રૂ 5000, તે રોકડખાતે રૂ 5000
  - (3) ખરીદખાતે ઓ રૂ 8000, તે રાજન ખાતે રૂ 8000
  - (4) ધર્મદા ખર્ચ ખાતે ઓ રૂ 2000, તે ખરીદ ખાતે રૂ 2000
  - (5) બિનઆર્થિક વ્યવહાર નોંધ થશે નહિ.
  - (6) ખરીદ ખાતે ઓ રૂ 3000, તે શિવાની ખાતે રૂ 3000
  - (7) ઉપાડ ખાતે ઓ રૂ 2500, તે રોકડ ખાતે રૂ 2500

- ## 6. મૂડી અને ઉપાડના વ્યવહારો :

2014

- જાન્યુ. 1 માલ સ્ટોક ખાતે રૂ 10,000, રોકડ ખાતે રૂ 15,000, ફર્નિચર ખાતે રૂ 5000, દેવાઢારો ખાતે રૂ 10,000, તે મૂડી ખાતે 40,000

12 રોકડ ખાતે રૂ 50,000, તે મૂડી ખાતે રૂ 50,000

13 ઉપાડ ખાતે રૂ 1000, તે બેન્ક ખાતે રૂ 1000

15 બેન્ક ખાતે રૂ 500, તે મૂડી ખાતે રૂ 500

20 ઉપાડ ખાતે રૂ 1400, તે રોકડ ખાતે રૂ 400, તે ખરીદ ખાતે રૂ 1000

21 ઉપાડ ખાતે રૂ 1500, તે રોકડ ખાતે રૂ 1500

28 ઉપાડ ખાતે ઓ રૂ 2000, તે ગંગા ફર્નિચર માર્ટ ખાતે રૂ 2000

31 ઉપાડ ખાતે ઓ રૂ 500, તે બેન્ક ખાતે રૂ 500

7. લોન અને વ્યાજના વ્યવહારો :

2014

ફેબ્રુઆરી 1 રોકડ ખાતે ઓ. રૂ 20,000, તે 12 ટકાની રામની લોન ખાતે રૂ 20,000

3 ધીરેલી લોન ખાતે ઓ. રૂ 5000, તે રોકડ ખાતે રૂ 5000

8 રોકડ ખાતે ઓ રૂ 1000, તે ભરતની લોન ખાતે 800, તે લોનના વ્યાજ ખાતે રૂ 200

10 સીતાની લોન ખાતે ઓ. રૂ 5000, લોનના વ્યાજ ખાતે ઓ. રૂ 400, તે રોકડ ખાતે રૂ 5400

12 રોકડ ખાતે ઓ. રૂ 200, તે લોનના વ્યાજ ખાતે રૂ 200

15 લોનના વ્યાજ ખાતે ઓ. રૂ 200, તે રોકડ ખાતે રૂ 200

18 લક્ષ્મણ ખાતે ઓ રૂ 75, તે લોનના વ્યાજ ખાતે રૂ 75

8. બેન્કના વ્યવહારો :

2014

માર્ચ 1 બેન્ક ખાતે ઓ. રૂ 20,000, તે રોકડ ખાતે રૂ 20,000

5 બેન્ક ખાતે ઓ. રૂ 5000, તે શ્રી હરિ ખાતે રૂ 5000

6 બેન્ક ખાતે ઓ. રૂ 2000, તે રમણલાલ ખાતે રૂ 2000

10 બેન્ક ખાતે ઓ. રૂ 7000, રૂપાલી ખાતે ઓ. રૂ 7000, તે વેચાણ ખાતે રૂ 14,000

12 ખરીદ ખાતે ઓ. રૂ 10,000, તે બેન્ક ખાતે રૂ 5000, તે દીપકલા ખાતે રૂ 5000

15 ઉપાડ ખાતે ઓ. રૂ 400, રોકડ ખાતે ઓ રૂ 800, તે બેન્ક ખાતે રૂ 1200

18 ઉપાડ ખાતે ઓ. રૂ 300, વીમા-પ્રીમિયમ ખાતે ઓ. રૂ 450, તે બેન્ક ખાતે રૂ 750

20 બિનઆર્થિક વ્યવહાર છે. નોંધ થશે નહિ.

25 (1) બેન્ક ખાતે ઓ. રૂ 250, તે બેન્ક વ્યાજ ખાતે રૂ 250

(2) બેન્ક ચાર્જિસ ખાતે ઓ. રૂ 100, તે બેન્ક ખાતે રૂ 100

31 ઉપાડ ખાતે ઓ રૂ 5000, તે બેન્ક ખાતે રૂ 5000

9. માલના વ્યવહારો :

2014

એપ્રિલ 1 (1) ખરીદ ખાતે ઓ. રૂ 15,000, તે રોકડ ખાતે રૂ 15,000

(2) રોકડ ખાતે ઓ. રૂ 14,000, તે વેચાણ ખાતે રૂ 14,000

5 માલસ્ટોક ખાતે ઓ રૂ 10,000, તે મૂડી ખાતે રૂ 10,000

7 ખરીદખાતે ઓ રૂ 12,000, તે હર્ષ ખાતે રૂ 12,000

10 હર્ષ ખાતે ઓ. રૂ 6000, તે ખરીદપરત ખાતે રૂ 6000

12 ખરીદખાતે ઓ. રૂ 10,000, તે બેન્ક ખાતે રૂ 5000, તે રમીલા ખાતે રૂ 5000

15 મિતા ખાતે ઓ રૂ 11700, તે વેચાણ ખાતે રૂ 11,700

18 વેચાણ માલપરત ખાતે ઓ રૂ 1000, તે મિતા ખાતે રૂ 1000

- 20 કલ્પના ખાતે ઉ. ₹ 18,000, તે વેચાણ ખાતે ₹ 18,000
- 22 વીમા કંપની ખાતે ઉ. ₹ 1000, આગથી થયેલ નુકસાન ખાતે ઉ. ₹ 1000, તે ખરીદ ખાતે ₹ 2000
- 25 રોકડ ખાતે ઉ. ₹ 200, વરસાદથી થયેલ નુકસાન ખાતે ઉ. ₹ 300, તે ખરીદ ખાતે ₹ 500
- 27 બિનઆર્થિક વ્યવહાર છે. નોંધ થશે નહિ.
- 29 રોકડ ખાતે ઉ. ₹ 400 તે વેચાણ ખાતે ₹ 400
- 30 મોબાઇલ (મિલકત) ખાતે ઉ. ₹ 1000, તે ખરીદ ખાતે ₹ 1000

10. મિલકતને લગતા વ્યવહારો :

- 1 યંત્ર ખાતે ઉ. ₹ 20,500, તે બેન્ક ખાતે ₹ 20,000, તે રોકડ ખાતે ₹ 500
- 2 ફર્નિચર ખાતે ઉ. ₹ 3050, તે કાવેરી ફર્નિચર માર્ટ ખાતે ₹ 3000, તે રોકડ ખાતે ₹ 50
- 3 શોર રોકાણ ખાતે ઉ. ₹ 5010, તે બેન્ક ખાતે ₹ 5010
- 4 ફર્નિચર ખાતે ઉ. ₹ 4000, તે ખરીદ ખાતે ₹ 4000
- 5 રોકડ ખાતે ઉ. ₹ 5000, યંત્ર વેચાણના નુકસાન ખાતે ઉ. ₹ 1000, તે યંત્ર ખાતે ₹ 6000
- 6 જમીન ખાતે ઉ. ₹ 52,000, તે રોકડ ખાતે ₹ 52,000

11. ઊપજ-ખર્ચના વ્યવહારો :

2014

મે	1	પરચૂરણ ખર્ચ ખાતે ઉ. ₹ 500, તે રોકડ ખાતે ₹ 500
	2	સ્ટેશનરી ખર્ચ ખાતે ઉ. ₹ 400, તે રોકડ ખાતે ₹ 400
	3	મજૂરી ખર્ચ ખાતે ઉ. ₹ 200, લારી ભાડા ખાતે ઉધાર ₹ 100, તે રોકડ ખાતે ₹ 300
	5	દુકાનભાડા ખાતે ઉ. ₹ 500, ઉપાડ ખાતે ઉ. ₹ 300, તે રોકડ ખાતે ₹ 800
	10	રોકડ ખાતે ઉ. ₹ 400, તે કમિશન ખાતે ₹ 400
	12	બેન્ક ખાતે ઉ. ₹ 800, તે દલાલી ખાતે ₹ 800
	15	જાહેરાત ખર્ચ ખાતે ઉ. ₹ 300, તે રોકડ ખાતે ₹ 300
	20	બેન્ક ખાતે ઉ. ₹ 500, તે ડિવિડન્ડ ખાતે ₹ 500
	24	બેન્ક ખાતે ઉ. ₹ 1000, તે એનેન્ચરના વ્યાજ ખાતે ₹ 1000
	25	ફર્નિચર ખાતે ઉ. ₹ 3000, તે રોકડ ખાતે ₹ 3000

12. વેપારીવટાવ, રોકડવટાવ અને ઘાલખાધના વ્યવહારો :

2014

જૂન	1	રોકડ ખાતે ઉધાર ₹ 50,000, માલસ્ટોક ખાતે ઉધાર ₹ 10,000, દેવાદારો ખાતે ઉધાર ₹ 15,000, તે મૂડી ખાતે ₹ 75,000
	2	રોકડ ખાતે ઉધાર ₹ 20,000 તે 10 ટકાની શ્રીમતી શારદાની લોન ખાતે ₹ 20,000
	3	ખરીદ ખાતે ઉધાર ₹ 7200, તે રામેશ્વર સ્ટોર્સ ખાતે ₹ 7200
	5	ગાયત્રી સ્ટોર્સ ખાતે ઉધાર ₹ 4500, તે વેચાણ ખાતે ₹ 4500
	7	ખરીદ ખાતે ઉધાર ₹ 13,500, તે રાધા-કિશન સ્ટોર્સ ખાતે ₹ 6750, તે બેન્ક ખાતે ₹ 6075, તે વટાવ ખાતે ₹ 675
	10	બિનઆર્થિક વ્યવહાર છે.
	12	વિભૂતિ ખાતે ઉધાર ₹ 4500, તે વેચાણ ખાતે ₹ 4500
	12	લારીભાડા ખાતે ઉધાર ₹ 50, તે રોકડ ખાતે ₹ 50

- 15 बैंक खाते उधार ₹ 4200, घालभाध खाते उधार ₹ 300, ते विभूति खाते ₹ 4500
- 16 अनुपम खाते ₹ 1050, ते बैंक खाते ₹ 1000, ते कसर खाते ₹ 50
- 20 रोकड खाते उधार ₹ 1500, ते घालभाध परत खाते ₹ 1500

13. બધા જ પ્રકારના વ્યવહારો :

2014

- જુલાઈ 1 રોકડ ખातે ઉધાર ₹ 50,000, દેવાદારો ખાતે ઉધાર ₹ 20,000, માલસ્ટોક ખાતે ઉધાર ₹ 10,000, તે લેણદારો ખાતે ₹ 5000, તે મૂડી ખાતે ₹ 75,000
- 2 વિજયા બેંક ખાતે ઉધાર ₹ 20,000, તે રોકડ ખાતે ₹ 20,000
- 3 ખરીદ ખાતે ઉધાર ₹ 18,000, તે સુમૂલ ખાતે ₹ 9000, તે બેંક ખાતે ₹ 8100, તે વટાવ ખાતે ₹ 900
- 4 ફર્નિચર ખાતે ઉધાર ₹ 15,100, તે પુનિત ફર્નિચર માર્ટ ખાતે ₹ 15,000, તે રોકડ ખાતે ₹ 100
- 5 સુમૂલ ખાતે ઉધાર ₹ 3000, તે ખરીદપરત ખાતે ₹ 3000
- 6 રાજશ્રી ખાતે ઉધાર ₹ 5400, બેંક ખાતે ઉધાર ₹ 4860, વટાવ ખાતે ઉધાર ₹ 540, તે વેચાણ ખાતે ₹ 10,800
- 8 રોકડ ખાતે ઉધાર ₹ 12,150, વટાવ ખાતે ઉધાર ₹ 1350, તે વેચાણ ખાતે ₹ 13,500
- 10 ઉપાડ ખાતે ઉધાર ₹ 500, તે ખરીદ ખાતે ₹ 300, તે રોકડ ખાતે ₹ 200
- 11 પેંકિગ ખર્ચ ખાતે ઉધાર ₹ 200, તે રોકડ ખાતે ₹ 200
- 12 પગાર-મજૂરી ખાતે ઉધાર ₹ 2000, તે બેંક ખાતે ₹ 2000
- 13 રોકડ ખાતે ઉધાર ₹ 5100, ઘાલભાધ ખાતે ઉધાર ₹ 300, તે રાજશ્રી ખાતે ₹ 5400
- 14 બેંક ખાતે ઉધાર ₹ 25,000, તે 12 ટકા ઓફિસ બેંકની લોન ખાતે ₹ 25,000
- 15 વીમાંકની ખાતે ઉધાર ₹ 1500, આગથી થયેલ નુકસાન ખાતે ઉધાર ₹ 300, રોકડ ખાતે ઉધાર ₹ 200, તે ખરીદ ખાતે ₹ 2000
- 16 ઉપાડ ખાતે ઉધાર ₹ 450, આગના વીમા પ્રીમિયમ ખાતે ઉધાર ₹ 550, તે બેંક ખાતે ₹ 1000
- 18 રોકડ ખાતે ઉધાર ₹ 250, તે વેચાણ ખાતે ₹ 250
- 20 રોકડ ખાતે ઉધાર ₹ 100, તે ઘાલભાધપરત ખાતે ₹ 100
- 25 લોનનાં વ્યાજ ખાતે ઉધાર ₹ 250, તે એફિસ બેંક લોન ખાતે ₹ 250
- 28 ઉપાડ ખાતે ઉધાર ₹ 2000, દુકાન ખર્ચ ખાતે ઉધાર ₹ 1000, તે રોકડ ખાતે ₹ 3000
- 29 ઇન્ટરનેટ ડિપોઝિટ ખાતે ₹ 2000, તે બેંક ખાતે ₹ 2000

14. 2014

- ઓગસ્ટ 1 ઉપાડ ખાતે ઉધાર ₹ 700, તે રોકડ ખાતે ₹ 700
- 5 રોકડ ખાતે ઉધાર ₹ 300, તે દલાલી ખાતે ₹ 200, તે કમિશન ખાતે ₹ 100
- 7 ખરીદ ખાતે ઉધાર ₹ 5000, તે રોકડ ખાતે ₹ 4500, તે વટાવ ખાતે ₹ 500
- 10 બિનઆર્થિક વ્યવહાર છે, નોંધ થશે નહિ.
- 11 રોકડ ખાતે ઉધાર ₹ 900, વટાવ ખાતે ઉધાર ₹ 100, તે ખરીદમાલપરત ખાતે ₹ 1000
- 12 રોકડ ખાતે ઉધાર ₹ 500, તે ઘાલભાધપરત ખાતે ₹ 500
- 13 મરામત ખર્ચ ખાતે ઉધાર ₹ 500, ઉપાડ ખાતે ઉધાર ₹ 1000, તે રોકડ ખાતે ₹ 1500
- 15 યંત્ર ખાતે ઉધાર ₹ 800, તે રોકડ ખાતે ₹ 800

15. આમનોંધ પરથી વ્યવહારોની ‘બાબત જે’ નીચે પ્રમાણે છે :

- (1) ₹ 2400નો માલ અક્સમાતથી નાશ પાય્યો. જે પેટે વીમા કંપનીએ ₹ 2000નો દાવો મંજૂર કર્યો, બાકીની રકમ નુકસાન ખાતે ઉધાર કરી તેના.
- (2) બેન્કે ₹ 500 વાજ જમા કર્યું તેના.
- (3) ₹ 1600માં રોકેથી સાઈકલ વેચી તેના.
- (4) બેન્કે ડિવિડનાં ₹ 700 જમા કર્યા તેના.
- (5) ₹ 8000નો માલ 10 ટકા રોકડ વટાવે રોકેથી વેચ્યો તેના.
- (6) ધર્મદામાં ₹ 1000 રોકડ તથા ₹ 1500નો માલ ધંધામાંથી આપ્યો તેના.

16. 1. ખરીદ ખાતે રૂ. ₹ 45,000, આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ખાતે રૂ. ₹ 2700, આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ખાતે રૂ. ₹ 2700, તે બેન્ક ખાતે ₹ 50,400
4. ખરીદ ખાતે રૂ. ₹ 40,000, આવકપૂર્તિ સંકલિત વસેક ખાતે રૂ. ₹ 4800, તે વિષ્ણુભાઈ ખાતે ₹ 44,800
7. હિમાંશુભાઈ ખાતે રૂ. ₹ 60,480, તે વેચાણખાતે ₹ 54,000, તે જાવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ખાતે ₹ 3240, તે જાવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ખાતે ₹ 3240
11. બેન્ક ખાતે રૂ. ₹ 50,400, તે વેચાણખાતે ₹ 45,000, તે જાવકપૂર્તિ સંકલિત વસેક ખાતે ₹ 5400.
15. વિષ્ણુભાઈ ખાતે રૂ. ₹ 11,200, તે ખરીદપરત ખાતે ₹ 10,000, તે આવકપૂર્તિ સંકલિત વસેક ખાતે ₹ 1200.
18. વેચાણપરત ખાતે રૂ. ₹ 18,000, જાવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ખાતે રૂ. ₹ 1080, જાવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ખાતે ₹ 1080, તે હિમાંશુભાઈ ખાતે ₹ 20,160.
25. ફર્નિચર ખાતે રૂ. ₹ 20,000, આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ખાતે રૂ. ₹ 1200, આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ખાતે રૂ. ₹ 1200, તે સહજાનંદ ફર્નિચર માર્ટ ખાતે ₹ 22,400.
28. દુકાનભાડા ખાતે રૂ. ₹ 8000, આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ખાતે રૂ. ₹ 200, આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ખાતે રૂ. ₹ 200, તે રોકડ ખાતે ₹ 8400.
17. 1. ખરીદ ખાતે રૂ. ₹ 36,000, આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ખાતે રૂ. ₹ 3240, આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ખાતે ₹ 3240, તે સાવન ખાતે ₹ 42,480.
3. ખરીદ ખાતે રૂ. ₹ 27,000, આવકપૂર્તિ સંકલિત વસેક ખાતે રૂ. ₹ 4860, તે બેન્ક ખાતે ₹ 31,860.
5. અંશ ખાતે રૂ. ₹ 26,550, બેન્ક ખાતે રૂ. ₹ 26,550, તે વેચાણ ખાતે ₹ 45,000, તે જાવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ખાતે ₹ 4050, તે જાવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ખાતે ₹ 4050.
8. નીલ મહેતા ખાતે રૂ. ₹ 21,240, તે વેચાણખાતે ₹ 18,000, તે જાવકપૂર્તિ સંકલિત વસેક ખાતે ₹ 3240.
11. સાવન ખાતે રૂ. ₹ 10,620, તે ખરીદપરત ખાતે ₹ 9000, તે આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ખાતે ₹ 810, તે આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ખાતે ₹ 810.
16. વેચાણપરત ખાતે રૂ. ₹ 3600, જાવકપૂર્તિ સંકલિત વસેક ખાતે રૂ. ₹ 648, તે નીલ મહેતા ખાતે ₹ 4248.
24. કમ્પ્યુટર ખાતે રૂ. ₹ 40,000, આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ખાતે રૂ. ₹ 3600, આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ખાતે ₹ 3600, તે બેન્ક ખાતે ₹ 47,200.
30. ઓફિસ ભાડા ખાતે રૂ. ₹ 10,000, આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ખાતે રૂ. ₹ 250, આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ખાતે રૂ. ₹ 250, તે બેન્ક ખાતે ₹ 10,500.
31. બેન્ક ખાતે રૂ. ₹ 21,000, તે મળેલ ગોડાઉન ભાડા ખાતે ₹ 20,000, તે જાવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ખાતે ₹ 500, તે જાવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ખાતે ₹ 500.
31. બેન્ક ખાતે રૂ. ₹ 26,250, તે મળેલ કમિશન ખાતે ₹ 25,000, તે જાવકપૂર્તિ સંકલિત વસેક ખાતે ₹ 1250.

સ્વાધ્યાય 5

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

 (1) (બ)   (2) (અ)   (3) (બ)   (4) (ક)   (5) (ઝ)

2. દરેક વ્યવહારના અંતે $A = C + L$ ની બાકીઓ :

વ્યવહારનો ક્રમ	A	=	C	+	L
(1)	80,000		80,000		—
(2)	80,000		80,000		—
(3)	1,20,000		80,000		40,000
(4)	1,20,000		80,000		40,000
(5)	1,40,000		1,00,000		40,000
(6)	1,48,000		1,08,000		40,000
(7)	1,46,000		1,08,000		38,000
(8)	1,46,000		1,08,000		38,000
(9)	1,08,000		1,08,000		—
(10)	1,08,000		1,08,000		—
(11)	1,04,000		1,04,000		—
(12)	1,09,500		1,09,500		—
(13)	1,05,500		1,04,000		1500
(14)	1,03,500		1,02,000		1500
(15)	1,18,500		1,02,000		16,500
(16)	1,12,500		96,000		16,500
(17)	1,12,800		96,300		16,500
(18)	1,15,300		96,300		19,000
(19)	1,15,300		96,300		19,000

સ્વાધ્યાય 6

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

 (1) (બ)   (2) (બ)   (3) (અ)   (4) (અ)   (5) (અ)

 (6) (અ)   (7) (ક)   (8) (બ)   (9) (બ)
4. કુલ ઉધાર ખરીદી ₹ 1,13,000, ₹ 1000 રેલવેનૂરનાં ખાસ આમનોંધમાં નોંધાશે.
5. ટીવી ₹ 5,47,500, ફિઝ ₹ 2,19,000, વોશિંગ મશીન ₹ 1,39,500, કુલ ₹ 9,06,000
6. માલની ચોખ્ખી રકમ ₹ 1,03,500, આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ₹ 3120; આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ₹ 3120, આવકપૂર્તિ સંકલિત વસેક ₹ 7500, રેલવેનૂર ₹ 8000, મજૂરી ₹ 3000, કુલ ₹ 1,28,240

7. કુલ ઉધાર વેચાણ ₹ 70,000, ₹ 400 મજૂરીનાં વિધી સ્ટોર્સ ખાતે ઉધારી રોકડ ખાતે જમા થશે. (રોકડમેળમાં નોંધાશે.)
8. સુતરાઉ ₹ 30,600, ખાદી ₹ 23,680, રેશમ ₹ 42,480, કુલ ₹ 96,760 (આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ₹ 1710, આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ₹ 1710 ખાસ આમનોંધમાં લખાશે.)
9. માલની ચોખ્ખી રકમ ₹ 1,19,750, રેલવેનૂર ₹ 5000, મજૂરી ₹ 500, આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ₹ 7740, આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ₹ 7740, આવકપૂર્તિ સંકલિત વસેક ₹ 7065, કુલ ₹ 1,47,795
10. કુલ ઉધાર ખરીદી ₹ 2,80,000, કુલ ઉધાર ખરીદપરત ₹ 31,500 (આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ₹ 900, આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ₹ 900 અને મજૂરીના ₹ 400 ખાસ આમનોંધમાં લખાશે.)
11. કુલ ઉધાર વેચાણ ₹ 63,700, કુલ ઉધાર વેચાણપરત ₹ 5000 (આવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ₹ 712.5 અને આવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ₹ 712.5 ખાસ આમનોંધમાં અને ₹ 300 મજૂરીના રોકડમેળમાં લખાશે.)
12. કુલ ઉધાર ખરીદી ₹ 1,29,000, કુલ ઉધાર વેચાણ ₹ 1,38,450, ₹ 500 મજૂરીના રોકડમેળમાં નોંધાશે. કુલ ઉધાર ખરીદપરત ₹ 59,800, કુલ ઉધાર વેચાણપરત ₹ 65,100; ₹ 250 ખાસ આમનોંધમાં વેચાણ મજૂરી ખાતે ઉધારી કરણ ખાતે જમા થશે.

વિગત	ખરીદનોંધ	વેચાણનોંધ	ખરીદપરત નોંધ	વેચાણપરત નોંધ
માલની ચોખ્ખી રકમ	48,000	79,500	15,000	24,750
રેલવેનૂર	2200	2700	600	1050
મજૂરી	400	1150	200	450
કેન્દ્રીય વસેક	1140	2751	—	450
રાજ્ય વસેક	1140	2751	—	450
સંકલિત વસેક	3792	4500	1896	2250
કુલ રકમ	56,672	93,352	17,696	29,400

14. કુલ ઉધાર ખરીદી ₹ 1,40,580; કુલ ઉધાર વેચાણ ₹ 1,15,648; કુલ ઉધાર ખરીદપરત ₹ 19,800; કુલ ઉધાર વેચાણપરત ₹ 42,498

સ્વાધ્યાય 7

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :
  - (1) (ક) (2) (બ) (3) (અ) (4) (દ) (5) (બ) (6) (દ)
3. રોકડસિલક ₹ 2900
4. રોકડસિલક ₹ 7650, આપેલ વટાવ ₹ 625, મળેલ વટાવ ₹ 250
5. રોકડસિલક ₹ 2200, બેન્કસિલક ₹ 6500
6. રોકડસિલક ₹ 4700, બેન્કસિલક ₹ 3400
7. બેન્ક ઓવરાફ્સ્ટ રૂ 14,550, આપેલ વટાવ ₹ 110, મળેલ વટાવ ₹ 15
8. રોકડસિલક ₹ 5000, બેન્કસિલક ₹ 5050, આપેલ વટાવ ₹ 840, મળેલ વટાવ ₹ 50
9. બેન્કસિલક SBI ₹ 1200, BOB ₹ 15,600

10. પેટા રોકડમેળની આખરની બાકી ₹ 2150
11. અનામત પદ્ધતિએ પેટા રોકડમેળ : કુલ ખર્ચ ₹ 2400, આખર બાકી ₹ 2600
13. રોકડસિલક ₹ 5500, બેન્કસિલક ₹ 325, આપેલ વટાવ ₹ 250, મળેલ વટાવ ₹ 180
14. રોકડસિલક ₹ 17,800, બેન્કસિલક ₹ 15,392, આપેલ વટાવ ₹ 1000
15. રોકડસિલક ₹ 1000, બેન્કસિલક ₹ 8287, આપેલ વટાવ ₹ 100, મળેલ વટાવ ₹ 90
16. રોકડસિલક ₹ 51,700, બેન્કસિલક ₹ 6,48,955

સ્વાધ્યાય 8

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :
  - (1) (બ)
  - (2) (ક)
  - (3) (બ)
  - (4) (અ)
4. ફર્નિચર ખાતે ઉધાર ₹ 15,000, માલસ્ટોક ખાતે ઉધાર ₹ 20,000, દેવાદારો ખાતે ઉધાર ₹ 5000 રકમ ઉધાર કરી, 12 ટકાની માયાબહેનની લોન ખાતે ₹ 10,000, મૂડી ખાતે ₹ 30,000 જમા કરો.
5. વ્યવહારો :
  - (1) લેણીહૂંડી ખાતે ઉધાર ₹ 8000, તે રમણીક ખાતે ₹ 8000
  - (2) વિજય ખાતે ઉધાર ₹ 3000, તે દેવીહૂંડી ખાતે ₹ 3000
  - (3) રમેશ ખાતે ઉધાર ₹ 8000, તે લેણીહૂંડી ખાતે ₹ 8000
  - (4) વેચાણપરત ખાતે ઉધાર ₹ 3000, તે પરેશ ખાતે ₹ 3000
  - (5) મહેન્દ્ર ખાતે ઉધાર ₹ 1500, તે ખરીદમાલપરત ખાતે ₹ 1500
6. વ્યવહારો :
  - (1) ધર્મદા ખર્ચ ખાતે ઉધાર ₹ 5000, તે ખરીદ ખાતે ₹ 5000
  - (2) જાહેરાત ખર્ચ ખાતે ઉધાર ₹ 4000, તે ખરીદ ખાતે ₹ 4000
  - (3) ઉપાડ ખાતે ઉધાર ₹ 8000, તે ખરીદ ખાતે ₹ 8000
  - (4) ફર્નિચર ખાતે ઉધાર ₹ 2800, તે ખરીદ ખાતે ₹ 2800
  - (5) વીમાંકનની ખાતે ઉધાર ₹ 5500, અકરમાતથી થયેલ નુકસાન ખાતે ઉધાર ₹ 1500, તે ખરીદ ખાતે ₹ 7000
  - (6) ઘાલખાધ ખાતે ઉધાર ₹ 2000, તે નિરાલી ખાતે ₹ 2000
  - (7) ઘસારા ખાતે ઉધાર ₹ 800, તે યંત્ર ખાતે ₹ 800
  - (8) પગાર ખાતે ઉધાર ₹ 7800, તે ચૂકવવાના બાકી પગાર ખાતે ₹ 7800
7. માર્ચ 1 ફર્નિચર ખાતે ઉધાર ₹ 7000, માલસ્ટોક ખાતે ઉધાર ₹ 15,000, યંત્રો ખાતે ઉધાર ₹ 20,000 તે મૂડી ખાતે ₹ 42,000
  - 2 સ્ટેશનરી ખર્ચ ખાતે ઉધાર ₹ 2000, સેલ્ફુલર ફોન ખાતે ઉધાર ₹ 25,000, તે કમલેશટ્રેડર્સ ખાતે ₹ 27,000.
  - 3 ઉપાડ ખાતે ઉધાર ₹ 3000, તે ખરીદ ખાતે ₹ 3000
  - 4 લેણીહૂંડી ખાતે ઉધાર ₹ 8000, તે નાન્યાં ખાતે ₹ 8000

- 5 येशा खाते उधार ₹ 8050, ते लेण्ठीहूंडी खाते 8000, ते वटाव खाते ₹ 50
- 6 भारत खाते उधार ₹ 6000, ते देवीहूंडी खाते ₹ 6000
- 7 वीमाकंपनी खाते उधार ₹ 6000, चोरीथी थयेल नुकसान खाते उधार ₹ 2000, ते खरीद खाते ₹ 8000
- 8 नलिन खाते उधार ₹ 8200, ते निरव खाते ₹ 8000 ते कसर खाते ₹ 200
- 9 रोकड व्यवहार होवाथी आ व्यवहार रोकडमेणमां नोंधाशे.
- 10 व्याज खाते उधार ₹ 300, ते चूकववाना बाकी व्याज खाते ₹ 300

8. व्यवहारो :

- (1) भूमिका खाते उधार ₹ 700, ते रेषुका खाते ₹ 700
- (2) उपदेश खाते उधार ₹ 1000, ते धालभाधपरत खाते ₹ 1000
- (3) शर्मा खाते उधार ₹ 800, ते वर्मा खाते ₹ 800
- (4) वीमा प्रीमियम खाते उधार ₹ 1200, ते उपाड खाते ₹ 1200
- (5) फर्निचर वेचाणाना नुकसान खाते उधार ₹ 200, ते फर्निचर खाते ₹ 200

9. व्यवहारो :

- (1) नक्षा-नुकसान खाते उधार ₹ 1000, ते व्याज खर्च खाते ₹ 1000
- (2) वेपार खाते उधार ₹ 3000, ते वेचाणपरत खाते ₹ 3000
- (3) खरीदपरत खाते उधार ₹ 2000, ते वेपार खाते ₹ 2000
- (4) भयेल व्याज खाते उधार ₹ 800, ते नक्षा-नुकसान खाते ₹ 800
- (5) नक्षा-नुकसान खाते उधार ₹ 1500, ते जाहेचात खर्च खाते ₹ 1500
- (6) नक्षा-नुकसान खाते उधार ₹ 4000, ते पगार खाते ₹ 4000
- (7) डिविड खाते उधार ₹ 700, ते नक्षा-नुकसान खाते ₹ 700
- (8) वेपार खाते उधार ₹ 5000, ते खरीद खाते ₹ 5000
- (9) वेचाण खाते उधार ₹ 10,000, ते वेपार खाते ₹ 10,000

स्वाध्याय 9

1. दरेक प्रश्न माटे योग्य विकल्प पसंद करो :

- (1) (क) (2) (अ) (3) (३) (4) (ब) (5) (ब) (6) (३) (7) (अ)

4. उधार बाकी : खरीद खातुं, वेचाण माल परत खातुं, देवादारनुं खातुं, पगारनुं खातुं, भकाननुं खातुं, उपाडनुं खातुं, धालभाधनुं खातुं, चोरीथी थयेल नुकसाननुं खातुं, जाहेचात खर्चनुं खातुं, प्रोविडन्ट फँडनां फाणानुं खातुं
जमा बाकी : वेचाण खातुं, मूरी खातुं, भयेल भाडानुं खातुं, आगथी बળी गयेल मालनुं खातुं (खरीद खाते जमा)

11. खरीदनोंध मुजब कुल मालनी योग्यी २कम ₹ 1,61,000, रेलवेनूरना ₹ 6200, मजूरीना ₹ 600, आवकपूर्ति केन्द्रीय वसेक ₹ 5040, आवकपूर्ति राज्य वसेक ₹ 5040, आवकपूर्ति संकलित वसेक ₹ 10,056 अने कुल २कम ₹ 1,87,936 थशे.

वेचाणनोंध मुजब कुल मालनी योग्यी २कम ₹ 1,09,800, रेलवेनूरना ₹ 1100, मजूरीना ₹ 600, आवकपूर्ति केन्द्रीय वसेक ₹ 3936, आवकपूर्ति राज्य वसेक ₹ 3936, आवकपूर्ति संकलित वसेक ₹ 5508 अने कुल २कम ₹ 1,24,880 थशे.

ખરીદમાલ પરતનોંધ મુજબ કુલ રકમોમાં માલની ચોખ્ખી રકમ ₹ 20,000, રેલવેનૂરના ₹ 1000, મજૂરીના ₹ 200 આવકપૂર્તિ સંકલિત વસેક ₹ 2544 અને કુલ રકમ ₹ 23,744 થશે.

વેચાણમાલ પરતનોંધ મુજબ કુલ રકમોમાં માલની ચોખ્ખી રકમ ₹ 32,400, રેલવેનૂરના ₹ 200, મજૂરીના ₹ 150, જાવકપૂર્તિ કેન્દ્રીય વસેક ₹ 1965, જાવકપૂર્તિ રાજ્ય વસેક ₹ 1965 અને કુલ રકમ ₹ 36,680 થશે.

14. ઉધાર બાકી : રોકડ ખાતું ₹ 30,800, બેન્ક ખાતું ₹ 24,500, ફર્નિચર ખાતું ₹ 25,000, ખરીદ ખાતું ₹ 11,280, જહેરાત ખર્ચનું ખાતું ₹ 4000, આપેલ વટાવનું ખાતું ₹ 50, ઉપાડનું ખાતું ₹ 8200, પરચૂરણ ખર્ચ ખાતું ₹ 3000 જમા બાકી : મૂડી ખાતું ₹ 1,00,000, વેચાણ ખાતું ₹ 6750, મળેલ વટાવ ખાતું ₹ 80
15. ઉધાર બાકી : રોકડ ખાતું ₹ 12,950, સ્ટોક ખાતું ₹ 15,000, બેન્ક ખાતું ₹ 47,900, પગારનું ખાતું ₹ 4500, લારી ભાડા ખાતું ₹ 450, ખરીદ ખાતું ₹ 35,100, વીમા-પ્રીમિયમનું ખાતું ₹ 2000, જહેરાત ખર્ચનું ખાતું ₹ 3500, ઉપાડનું ખાતું ₹ 4000 જમા બાકી : મૂડી ખાતું ₹ 90,000, ચકનનું ખાતું ₹ 12,000, વેચાણનું ખાતું ₹ 23,400
16. ઉધાર બાકી : રોકડ ખાતું ₹ 30,480, બેન્ક ખાતું ₹ 42,100, ખરીદ ખાતું ₹ 8700, દુકાન ભાડા ખાતું ₹ 1500, પગાર ખાતું ₹ 2500, વીજળી ખર્ચ ખાતું ₹ 1870, ટેલિફોન ખર્ચ ખાતું ₹ 530, ઉપાડ ખાતું ₹ 1800, આપેલ વટાવ ખાતું ₹ 620 જમા બાકી : વેચાણ ખાતું ₹ 39,100, કમિશન ખાતું ₹ 1600, મળેલ વટાવનું ખાતું ₹ 400

સ્વાધ્યાય 10

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :
  - (1) (ક)
  - (2) (અ)
  - (3) (અ)
  - (4) (ઝ)
  - (5) (ક)
4. ₹ 69,200   5. ₹ 48,010   6. ₹ 1,79,600, ઉપલક ખાતે ₹ 7000 (જમા) આ દાખલામાં કાચા સરવૈયામાં આખર સ્ટોક લખાય નહિ.
7. ₹ 1,92,600

સ્વાધ્યાય 11

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :
  - (1) (બ)
  - (2) (ક)
  - (3) (અ)
  - (4) (ક)
  - (5) (ઝ)
  - (6) (ક)
  - (7) (અ)
  - (8) (બ)
  - (9) (બ)
  - (10) (અ)
3. (4) પાસબુક મુજબ જમા બાકી (બેન્કસિલક) ₹ 4000
 (5) રોકડમેળ મુજબ જમા બાકી (બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ) ₹ 10,150
 (6) રોકડમેળ મુજબ બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ ₹ 1000થી બેન્ક સિલકમેળની શરૂઆત થશે.
4. પાસબુક મુજબ ઉધાર બાકી (બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ) ₹ 4020
5. પાસબુક મુજબ બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ ₹ 11,460
6. રોકડમેળ મુજબ બેન્કસિલક ₹ 33,720